

RUIMTELIJK-ECONOMISCHE STRATEGIE VOOR UTRECHT

‘IN UTRECHT KOMT ALLES SAMEN’

RUIMTELIJK-ECONOMISCHE STRATEGIE VOOR UTRECHT

VASTGESTELD DOOR PROVINCIALE STATEN VAN UTRECHT
OP 5 NOVEMBER 2018

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING: DE KERN VAN DE RUIMTELIJK-ECONOMISCHE STRATEGIE	6
1. INLEIDING	9
1.1 AANLEIDING	9
1.2 DOEL	10
1.3 AFBAKENING	10
1.4 RELATIE TOT ANDER PROVINCIAAL BELEID	10
2. AANPAK	12
3. TRENDS EN IMPACT	14
3.1 RUIMTELIJKE IMPACT VAN TRENDS IN DE STRUCTUUR VAN DE ECONOMIE	14
3.2 RUIMTELIJK IMPACT TRENDS ECONOMIE IN RELATIE TOT TECHNOLOGIE	15
3.3 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT DEMOGRAFIE	16
3.4 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT SOCIAAL-CULTURELE ASPECTEN	16
3.5 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT POLITIEK EN MAATSCHAPPIJ	18
3.6 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT OMGEVINGSKWALITEIT	18
3.7 CONCLUSIES	19
4. ECONOMISCHE FOTO UTRECHT	20
4.1 STERKE UITGANGSPOSITIE..	20
4.2 ..MAAR DEZE POSITIE IS NIET ONBEDREIGD	20
4.3 CONCLUSIES	22
5. RUIMTELIJK-ECONOMISCHE VISIE 2050	23
5.1 3 UITGANGSPUNTEN VOOR DE VISIE	24
5.2 GROEN, GEZOND EN SLIM ALS KERNWAARDEN	24
5.3 AMBITIES EN DOELEN	25
6. STRATEGIE	28
6.1 STERK MAKEN WAT STERK IS	28
6.1.1 Aantrekkelijke interactiemilieus	29
6.1.2 Specifieke bedrijvenlocaties	30
6.1.3 Goed functionerende arbeidsmarkt en aantrekkelijk wonen	30
6.2 IN NATIONALE EN INTERNATIONALE NETWERKEN DE POSITIE VAN UTRECHT VERSTERKEN	31
6.2.1 Utrecht profileert zich met Healthy Urban Living/ Gezond Stedelijk Leven	31
6.2.2 Bereikbaarheid in nationale en internationale netwerken verbeteren	32
6.2.3 Gezonde leefomgeving	32

6.3 SLIMME KEUZES IN MOBILITEIT	32
6.3.1 Bereikbaarheid op orde	32
6.3.2 Digitale bereikbaarheid	33
6.3.3 Met smart mobility werken aan een betere bereikbaarheid	34
6.4 SAMEN WERKEN AAN EEN DUURZAME, CIRCULAIRE ECONOMIE	35
6.4.1 Ruimte voor HUL en circulair (werken en wonen)	35
6.4.2 Circulair/energietransitie infrastructuur	35
6.5 DÉ KEUZES VAN UTRECHT	36
7. UITVOERINGSAGENDA	38
7.1 INTRODUCTIE	38
7.2 ROLVERDELINGEN	38
7.3 AANHAKEN WAAR MOGELIJK, VERNIEUWEN EN VERSNELLEN ALS HET MOET	38
7.4 AGENDA- ACTIES	39
7.4.1 Sterk maken wat sterk is	39
7.4.1.1 Aantrekkelijke interactiemilieus	39
7.4.1.2 Specifieke bedrijvenlocaties	39
7.4.1.3 Goed functionerende arbeidsmarkt en aantrekkelijk wonen	39
7.4.2 In nationale en internationale netwerken de positie van Utrecht versterken	40
7.4.2.1 Utrecht profileert zich met Healthy Urban Living (HUL)	40
7.4.2.2 Bereikbaarheid in nationale en internationale netwerken verbeteren	41
7.4.2.3 Gezonde leefomgeving	41
7.4.3 Slimme keuzes in mobiliteit	41
7.4.3.1 Bereikbaarheid op orde	41
7.4.3.2 Digitale bereikbaarheid	42
7.4.3.3 Smart mobility als economische kans benutten	42
7.4.4 Samen werken aan een duurzame, circulaire economie	42
7.4.4.1 Ruimte voor HUL en circulair	42
7.4.4.2 Circulair/energietransitie infrastructuur	42
7.4.5 Afsluitend	43

SAMENVATTING: DE KERN VAN DE RUIMTELIJK- ECONOMISCHE STRATEGIE

AANLEIDING

De **urgentie is groot** om met een gezamenlijke visie en strategie op de toekomst van de ruimtelijke economie van Utrecht te komen. Utrecht doet het economisch nog goed, maar de groei is afgevlakt. Bovendien zijn er vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld arbeidsmarkt, bereikbaarheid en ruimte. De economie verandert snel en ingrijpend en dit biedt kansen. Regio's zijn steeds meer de motoren van economische groei die met elkaar concurreren om bedrijvigheid, kennis en talent. In de regio's gebeurt het. Overheden kunnen daarin een verschil maken. De Ruimtelijk-economische strategie geeft richting aan de toekomstige ruimtelijk-economische ontwikkeling van Utrecht tot 2050. Het zoekt kansen op, beschrijft echter ook de knelpunten, bouwt aan een visie en strategie en vooral, maakt slimme keuzes.

PROCES EN SAMENSPEL

In de afgelopen maanden is de **Ruimtelijk-Economische Strategie** (hierna RESU) voor Utrecht opgesteld met actieve inbreng van een groot aantal betrokkenen: provincie, Rijk, regio's en gemeenten, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Gestart is met een kennismarkt in november 2017 (ophalen thema's), in maart 2018 zijn vier inhoudelijke verdiepingssessies georganiseerd (maakindustrie, logistiek, interactiemilieus en groene omgeving, samenwerken in clusters m.b.t. gezond en circulair), op 17 mei 2018 zijn tijdens een debat-bijeenkomst de ideeën m.b.t. te RESU gepresenteerd en bediscussieerd. De concept-RESU is begin juni 2018 gepubliceerd ten behoeve van overleg en het ophalen van reacties. Hierop zijn een achttal schriftelijke reacties ontvangen. Deze reacties hebben geleid tot enkele tekstuele aanpassingen.

ANALYSE

De Utrechtse economie kent een sterke focus op diensten en onderscheidt zich in de gezondheids-economie. Belangrijk voor Utrecht zijn onder andere het Utrecht Science Park (USP) en in FoodValley de WUR. Maar er is ook een sterke maakindustrie en de logistieke sector floreert goed. Utrecht beschikt tevens over een goed ondernemers- en innovatieklimaat en een hoge 'quality of life'.

Er zijn echter ook aspecten waarop Utrecht het minder goed doet: krapte op de arbeidsmarkt, toenemende verkeerscongestie en weinig ruimte voor bedrijfsvestiging.

Uit de trends en ontwikkelingen die op Utrecht afkomen, blijkt onder andere het volgende:

- economische groei en innovatie worden steeds meer gedreven door een **verfijnde interactie binnen ecosystemen** van bedrijven, kenniswerkers, 'doeners' en kennisinstellingen;
- **verduurzaming** (opkomst circulaire economie, maar ook energietransitie) en **digitalisering** vinden plaats in alle branches van de economie. Ze leiden tot andere eisen en wensen die we stellen aan werklocaties (meer informeel, meer geschakeld met andere maatschappelijke functies), maar ook van wonen (dicht bij het werk als het kan, nabij knooppunten) en leven (in een gezonde omgeving).

VISIE: UTRECHT IN 2050: 'IN UTRECHT KOMT ALLES SAMEN'

Uitgaande van het huidige ruimtelijk-economische DNA is het toekomstbeeld voor de economie van Utrecht in 2050: een goed functionerende 'draaischijf' van Nederland, niet alleen qua wegen en OV maar vooral ook als broedplaats en 'marktplaats' voor nieuwe, kennis gedreven ontwikkelingen. Met nieuwe infrastructuur (fysiek, kennis, digitaal) zijn er nieuwe clusters in de economie ontstaan en zijn bestaande clusters versterkt. Er zijn nieuwe en gecombineerde vormen van wonen en werken in een groene en gezonde stedelijke omgeving. Ook tussen verschillende typen economische activiteiten en werkenden ontstaat steeds meer synergie: werkenden met 'hoofd' (kennis, diensten), 'hart' (zorg) en 'handen' (ambacht, industrie en logistiek) werken steeds meer samen, bijvoorbeeld door het toepassing geven aan nieuwe technologieën in sectoren als de maakindustrie en de zorg.

Groen, Gezond en Slim zijn de kernwaarden van Utrecht. De kracht zit in de bundeling, ofwel groen, gezond en slim met elkaar verbinden. De aanwezigheid en nabijheid van veel kwalitatieve landschappen, voorzieningen, bedrijven en organisaties en de kwaliteit van de leefomgeving samen maken

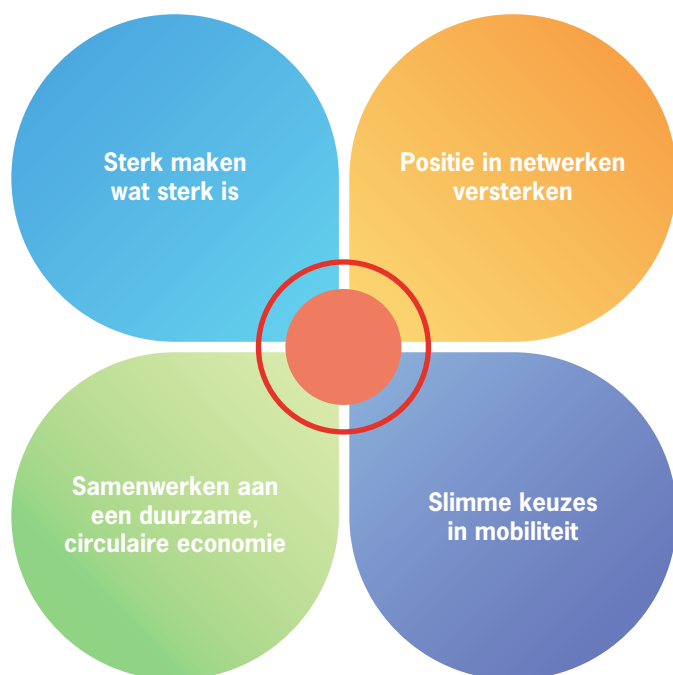
Utrecht in dit opzicht uniek; het is niet één parel die Utrecht uniek maakt in een internationaal krachtenveld, maar juist de combinatie (het snoer) is winnend.

Voor 2050 zijn de volgende **ambities** geformuleerd:

1. Utrecht behoort tot de (inter)nationale top op het gebied van life sciences, health, food en duurzaamheid;
2. Utrecht is dé proeftuin van Nederland waarin denkers en doeners samenwerken aan flitsende innovaties;
3. Utrecht blinkt (inter)nationaal uit in slimme oplossingen op het gebied van mobiliteit en ruimtegebruik;
4. overheden werken samen met private partners aan een goede regionale economie: flexibel en ondernemend.

STRATEGIE: SLIMME KEUZES

Om in 2050 de draaischijf van nieuwe ontwikkelingen te zijn, wordt koers gezet via 4 ontwikkelijnen:

1. STERK MAKEN WAT STERK IS

Utrecht koestert het bestaande bedrijfsleven met het versterken van bestaande clusters en netwerken in kennis, diensten, maakindustrie en logistiek. Dit betekent aandacht voor werkmilieus, maar ook voor bereikbaarheid (zowel fysiek als digitaal) en woonmilieu. Niet alle nieuwvestiging wordt gefaciliteerd: geen 'XXL', wel 'L'.

2. IN NATIONALE EN INTERNATIONALE NETWERKEN DE POSITIE VAN UTRECHT VERSTERKEN

Utrecht gebruikt haar positie in netwerken (regionaal, nationaal en internationaal) met bedrijven, kennisinstellingen en regio's om een toppositie te

realiseren in life sciences, health en duurzaamheid. Bijvoorbeeld in REOS-verband, waarin Utrecht zich op deze wijze profileert en werkt aan het verbeteren van de bereikbaarheid met andere economische centra in Nederland.

3. SLIMME KEUZES IN MOBILITEIT

Met slimme technieken, slimme combinaties en slimme keuzes wil Utrecht zich profileren als proeftuin voor slimme mobiliteit

4. SAMENWERKEN AAN EEN DUURZAME, CIRCULAIRE ECONOMIE

Utrecht profileert zich als health hub en biedt ruimte voor duurzaamheidsoplossingen.

Vanuit deze Strategielijnen, zijn dit vervolgens de **keuzes die Utrecht maakt**:

Werkmilieus:

- Waar mogelijk het ruimtelijk faciliteren van (uitbreiding van) het **bestaande bedrijfsleven**;
- Aantrekkelijke **interactiemilieus** creëren, met een goed aanbod aan voorzieningen, goed ontsloten, nabij knooppunten;
- Specifieke werklocaties:
  - Zorgvuldig omgaan met **bestaande bedrijvenlocaties**: sommige lenen zich goed voor transformatie naar een gemengd stedelijk (interactie)milieu, maar er blijft ruimte nodig voor economische activiteiten die zich niet laten mengen. Blijvende aandacht voor herstructurering zodat de terreinen up to date blijven.
  - Ontwikkelen van enkele grote **regionale werklocaties** op goed bereikbare plekken. Niet alle nieuwvestiging wordt gefaciliteerd, alleen nieuwvestiging van bedrijven die een meerwaarde hebben voor de Utrechtse economie.

Arbeidsmarkt, duurzaam en circulair:

- Versterken van **bestaande clusters** in kennis, diensten, logistiek en maakindustrie, onder meer op het gebied van de arbeidsmarkt. Fysiek betekent dit onder meer:
  - **Ruimte bieden voor onderwijs en educatie** (praktijkonderwijs) in de nabijheid van en zo mogelijk samen met de relevante bedrijven;
  - Ruimte bieden voor **proeftuinen voor kleinschalige productie in stedelijk gebied**: op die manier kunnen nieuwe technologieën sneller worden uitgetoetst en toegepast.

Mobiliteit:

- Uitvoering reeds in gang gezette capaciteitsvergrotingen van onder meer de Ring Utrecht en werken aan oplossingen voor bereikbaarheidsopgaven via het **programma U Ned** en **RRMA** waarin door Rijk en regio wordt samengewerkt

aan de bereikbaarheid van Utrecht, in samenhang met de toekomstige woningbouw en economische ontwikkeling. Het gaat dan zowel om de bereikbaarheid van en naar locaties in de regio zelf, als om de verbindingen met omliggende regio's;

- Inzetten op slimme mobiliteit: enerzijds benutten van economische kansen die dit biedt voor bedrijven, anderzijds verbeteren van de bereikbaarheid en leefbaarheid van Utrecht.

Woon- en leefmilieu:

- De bedrijven in Utrecht hebben verschillende typen werknemers nodig. Daarvoor zijn investeringen in en is er ruimte nodig voor onderwijs en opleiding.
- Het aanbieden van voldoende en gevarieerde woningen en woonmilieus, bij voorkeur op korte afstand van de grote werkgelegenheidslocaties (stedelijke regio's) en in de nabijheid van knooppunten.
- Waarborgen hoge kwaliteiten van natuur en landschappen als belangrijk onderdeel van het vestigingsklimaat ('quality of life'), maar ook als onderdeel van een gezonde leefomgeving.

UITVOERINGSAGENDA

Vornoemde keuzes vormen feitelijk ook 'agendapunten' die de RESU vanuit een ruimtelijk economische bril wil meegeven aan andere trajecten, waaronder de provinciale Omgevingsvisie.

Voorts worden in de uitvoeringsagenda acties beschreven die op korte termijn kunnen bijdragen aan het ten uitvoer brengen van de strategie. Een aantal van deze acties is al opgepakt, bijvoorbeeld in REOS-verband of door de EBU. Andere acties liggen op het vlak van het initiëren en mogelijk maken van pilots, bijvoorbeeld op het gebied van slimme mobiliteit en de rol van bedrijventerreinen in de energietransitie.

Deze agenda is niet af, maar moet gezien worden als een aanzet tot samenwerking. De komende tijd wil de provincie samen met haar partners (gemeenten/regio's, bedrijfsleven en kennisinstellingen) in gesprek over deze agenda.

1. INLEIDING

1.1 AANLEIDING

Utrecht doet het economisch goed. Dit is onder andere te danken aan de centrale ligging, met goede verbindingen en een mooie, groene omgeving, met aantrekkelijke steden en dorpen, een goed aanbod van gekwalificeerd personeel en de nabijheid van Utrecht tot andere economische hotspots zoals Schiphol, Metropoolregio Amsterdam, Brainport etc. De provincie Utrecht bekleedt mede om deze redenen al jaren een hoge positie in de EU Regional Competiveness Index (RCI). Met recht een 'topregio': een provincie waar het prettig werken, wonen en verblijven is.

Het is echter niet vanzelfsprekend dat dit zo blijft. De economie verandert snel en ingrijpend, de economische groei vlakt af en daarnaast is de fysieke ruimte voor economische ontwikkeling in de provincie Utrecht beperkt. De gevolgen zijn nu al zichtbaar, zo blijkt ook uit het 'Economisch Beeld Utrecht+'¹, een studie naar de huidige economische situatie in de provincie Utrecht. Bedrijven vestigen zich bijvoorbeeld op andere locaties dan voorheen. Ze zijn op zoek naar andere type werknemers, terwijl er nu al sprake is van een mismatch op de arbeidsmarkt. Ook op andere thema's zoals wonen

(krapte op de woningmarkt) en mobiliteit (bereikbaarheid onder druk) zijn er belangrijke vraagstukken. Mede daardoor vlakt de economische groei van de provincie de laatste jaren af tot het landelijke gemiddelde en blijft deze sterk achter bij de Metropoolregio Amsterdam en de Brainportregio. En andere regio's zitten ook niet stil, ook zij streven net als de provincie Utrecht een toppositie in werken, wonen en leven na. Er is dus veel aan de hand! Het is daarom goed om samen met partners richting te geven aan de economische toekomst van Utrecht.

De veranderingen in de economie gaan dusdanig snel, dat het provinciaal ruimtelijk-economisch beleid niet meer gebaseerd kan worden op het eenvoudig doortrekken van trends uit het verleden. Het gaat nu om richting geven en de juiste randvoorwaarden creëren, waarmee veranderingen in de economie geacommodeerd kunnen worden en in de juiste banen kunnen worden geleid. Daarom is, in samenwerking met partners, deze Ruimtelijk-Economische Strategie (RESU) opgesteld. Hiermee wordt richting gegeven aan de toekomstige economische ontwikkeling van de provincie tot 2050 met een gewenst eindbeeld en een strategie hoe daaraan te werken. De strategie

Urgentie: waarom een ruimtelijk-economische strategie...

...daarom een strategie

¹ Zie: <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/thema%27/thema-economie/>

fungeert als een gezamenlijke basis voor de provincie als geheel, maar is ook inzetbaar voor het plaatsen van regionale en lokale acties in een ruimer kader. De RESU geeft ook aan andere overheden als Rijk, regio's en gemeenten, de koers aan die de provincie Utrecht wil gaan volgen.

1.2 DOEL

De provincie Utrecht is een krachtige regio, en wil haar economische positie versterken en ook in de toekomst concurrerend blijven ten opzichte van de andere regio's. Daarom is het hoofdoel van de Ruimtelijk-Economische Strategie voor de provincie Utrecht:

De provincie Utrecht wil een topregio blijven, dat wil zeggen een regio waar het prettig wonen, werken en leven is.

Om dat doel te bereiken moet zowel de gewenste (economische) groei gefaciliteerd worden als zorg gedragen worden voor onder andere de kwaliteit van de leefomgeving, het human capital, ecosystemen en ruimte voor ondernemerschap. De provincie wil dit realiseren door vooral nauw samen te werken met uiteenlopende partners van regio's, gemeenten, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Samen betekent: complementair, elkaar versterken, binnen de eigen mogelijkheden en stedelijke ambities, in de richting die met de RESU wordt verschaft. Naar mate er meer synergie is tussen andere overheden en overlegpartners, in de ontwikkelrichting die wordt beoogd, zullen de effecten van de inspanningen resulteren in de gewenste positionering.

1.3 AFBAKENING

De RESU richt zich op de lange termijn: wat is er nodig om Utrecht ook in de toekomst economisch succesvol te laten zijn? Daarmee is de insteek vooral kwalitatief van aard. Er worden geen uitspraken gedaan over bijvoorbeeld benodigde vierkante meters of prioritaire infraprojecten. De RESU gaat over de zogenaamde fysieke omgeving: werkmilieus, werklocaties en overige vestigingscondities. De uit onderzoek van het PBL (2017)² gebleken acht relevante randvoorwaarden voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat en een economisch krachtige regio mogen hierbij niet uit het oog worden verloren en zullen daar waar ze een onvoldoende score mee worden genomen in de uitvoeringsagenda.

Daarbij richt de RESU zich in principe op de economie in de totale breedte, variërend van kleine lokale bedrijven en zzp'ers enerzijds tot hoogwaar-

dige kennisintensieve bedrijven en multinationals anderzijds. Gezien de recente provinciale visies op het gebied van retail, landbouw en kantoren wordt op deze economische sectoren niet specifiek ingegaan in deze RESU.

De RESU is opgesteld vanuit economisch perspectief, maar beoogt werken, wonen en mobiliteit in samenhang met elkaar te bezien. De opkomst van ander type werkmilieus heeft bijvoorbeeld ook gevolgen voor wonen en mobiliteit. Met de RESU wordt beoogd vanuit economisch perspectief voorstellen te doen voor het maken van keuzes, bijvoorbeeld op het gebied van ruimtelijk en omgevingsbeleid, woningbouwstrategie en mobiliteit. De integrale afweging vindt plaats in het proces van de provinciale Omgevingsvisie.

1.4 RELATIE TOT ANDER PROVINCIAAL BELEID

Veel provinciaal beleid heeft in meer of mindere mate een relatie met de RESU. Deze beleidstrajecten kennen ieder weer hun eigen doel, scope en planning. Het is de kunst om deze trajecten en documenten elkaar te laten versterken en de processen zo efficiënt mogelijk op elkaar af te stemmen. Hieronder worden in het kort de in dit verband belangrijkste beleidstrajecten beschreven, waarbij de relatie met de RESU wordt beschreven.

Omgevingsvisie

De Omgevingsvisie is de integrale provinciale visie voor de leefomgeving. Als onderdeel daarvan is in juni 2018 de 'Horizon 2050' verschenen, de lange termijnvisie voor de provincie Utrecht. Het opstellen van het visiedeel van de RESU en de Horizon 2050 is voor een groot deel gelijk opgelopen en heeft elkaar wederzijds gevoed. Volgens planning stellen PS eind 2018 het Koersdocument voor de Omgevingsvisie vast, waarin onder andere een eerste beeld van de beleidsthema's en richtinggevende uitspraken zullen worden vastgelegd. De RESU geeft vanuit de economische invalshoek een sectorale input (bouwsteen) voor de Omgevingsvisie, in het kader van de Omgevingsvisie zullen integrale afwegingen en ruimtelijke keuzes worden gemaakt.

Economisch beeld voor Utrecht+

Het Economische Beeld voor Utrecht+ is in september 2017 verschenen. Dit beeld is een belangrijke bouwsteen geweest voor met name het analysedeel van deze RESU.

BO MIRT, U Ned en RRMA

De toekomstige ontwikkelingen op het gebied van wonen, werken en mobiliteit kunnen niet los van elkaar worden gezien. De 'Regionale Ruimte en

² Het PBL heeft 8 factoren (motoronderdelen) benoemd die bijdragen aan regionaal-economische groei. Deze zijn gebruikt als aanknopingspunt voor het opstellen van de RESU.

Mobiliteitsagenda' wordt door ons in samenwerking met de gemeenten Utrecht, Amersfoort en Rijkswaterstaat opgesteld, en bevat een lange termijn investeringsstrategie voor de bereikbaarheid van de regio Utrecht.

In het MIRT voorjaar 2018 is besloten tot verdere samenwerking in het programma U Ned. Hierin wordt met het Rijk, gemeenten en regio gewerkt aan het mogelijk maken van de groei op het gebied van wonen, werken en bereikbaarheid in samenhang, waarvoor een systemsprong in de bereikbaarheid noodzakelijk is.

De RESU levert in deze trajecten een bijdrage aan een duidelijker positionering van Utrecht op economisch gebied en geeft inzicht in wat er nodig is voor de gewenste economische ontwikkeling.

Provinciaal economisch beleid

Zoals hiervoor aangegeven gaat de RESU met name over de fysieke aspecten van de economie. Het is onmiskenbaar dat dit niet los kan worden gezien van het overige economische beleid, dat voor een deel via de EBU wordt opgepakt: het versterken van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt (bijvoorbeeld de oprichting van de Technologieraad Utrecht), promotie- en acquisitiebeleid en innovatiebeleid. In het proces van totstandkoming van de RESU is sprake geweest van een regelmatige betrokkenheid van en uitwisseling met deze onderwerpen, en daar waar relevant worden ook op deze onderwerpen in de uitvoeringsagenda enkele acties aangestipt.

Beleid met betrekking tot Kantoren en Bedrijventerreinen

Zoals hiervoor uitgelegd worden er in de RESU voor wat betreft (toekomstige) bedrijvenlocaties slechts abstracte en kwalitatieve uitspraken gedaan. De discussie over de hoogte van de kwantitatieve opgave en of en hoe deze geaccordeerd moet worden vindt plaats in andere trajecten. Voor de korte/middellange termijn betreft dit bijvoorbeeld de partiële herziening van

de PRS/PRV. Voor de langere termijn vinden deze discussies plaats in het kader van de Omgevingsvisie. De RESU geeft daarvoor input.

Omdat er sprake is van een overcapaciteit aan kantoren en planvoorraad, is in 2013 gestart met de provinciale aanpak kantoren. Deze aanpak betreft enerzijds het bevorderen van kantorentransformatie (via het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling) en anderzijds het voorkomen en terugdringen van overbodige plancapaciteit.

Voor wat betreft dit laatste aspect is in augustus 2018 het Ontwerp-Inpassingsplan Kantoren ter inzage gelegd. Dit inpassingsplan voorziet in de planreductie van kantoren zodat het aanbod aan bouwtitels voor kantoren in vigerende bestemmingsplannen weer in overeenstemming is met de behoefte aan nieuw toe te voegen kantooruimte tot en met 2027. Het inpassingsplan en de RESU zijn in lijn met elkaar.

Wat is Utrecht in deze Ruimtelijk-economische Strategie?

De provincie heeft het initiatief genomen tot de RESU, maar de RESU beoogt niet van de provincie te zijn, maar voor de provincie en omgeving.

Economie trekt zich niks aan van bestuurlijke grenzen, er zijn functionele relaties over de provinciegrens heen, met als belangrijkste de samenwerking in FoodValley en de Regio Amersfoort richting Gelderland, nieuwe gemeente Vijfheerenlanden (per 1-1-19) thans nog richting Zuid-Holland, maar ook met regio Gooi en Vechtstreek heeft Utrecht functionele relaties op het gebied van economie.

In deze RESU wordt de term 'Utrecht' gebruikt. Het gaat daarbij primair om het grondgebied van de provincie Utrecht, maar waar relevant kijken we daar ook overheen.

Daar waar 'provincie Utrecht' staat wordt bedoeld de bestuurlijke entiteit.

Het testen van een systeem van emissie-reductie voor pluimveebedrijven in de regio FoodValley

2. AANPAK

WE DOEN HET SAMEN EN BOUWEN VOORT

De RESU is in samenspraak met partners tot stand gekomen. Dat is gebeurd op basis van een grondige analyse van veranderingen in de economie en de impact daarvan op Utrecht. Daarbij is niet op 'nul' begonnen, maar voortgebouwd op bestaande studies en visies van de regio's. Belangrijke bouwstenen zijn het Economische Beeld provincie Utrecht+, de Ruimtelijk-economische Koers U10 ('Ontmoetingsplaats voor gezond stedelijk leven'), de Regionale Ruimtelijke Visie Regio Amersfoort en de Strategische Agenda FoodValley ('Van denken naar doen'). Van daaruit is een visie op de toekomst van de Utrechtse economie gecreëerd, niet alleen op het gebied van werken, maar ook in samenhang met onderwerpen als mobiliteit en wonen. Het hele traject is begeleid door een projectgroep, waarin ook de regio's Amersfoort, U10 en FoodValley hebben geparticipeerd.

STAPPEN NAAR EEN VISIE, STRATEGIE EN UITVOERINGSAGENDA

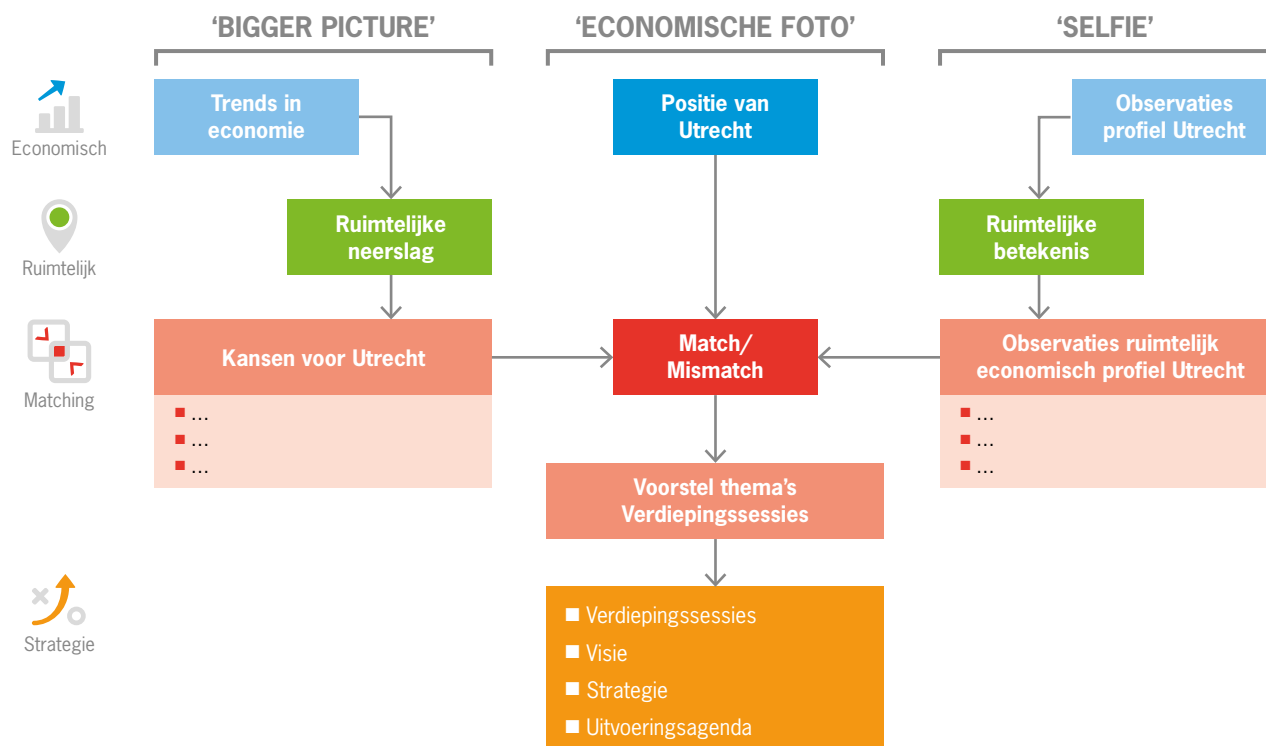
Er is een aantal stappen doorlopen om te komen tot een visie met strategie en uitvoeringsagenda:

Deze stappen worden toegelicht aan de hand van figuur 2.1.

STAP 1: ANALYSE VAN DE FOTO

Er is gestart met het verrijken ('selfie') van de economische foto van de provincie Utrecht zoals opgesteld door het 'Economisch Beeld Utrecht+'. Ook zijn de trends in de economie die op de provincie afkomen ('bigger picture') beschreven, is de ruimtelijke impact daarvan bepaald en is er geanalyseerd welke kansen dit alles Utrecht oplevert. Daarna zijn de kansen vanuit de trends geconfronteerd met de observaties vanuit de economische foto van Utrecht ('match' of 'mismatch'). Hierbij is ook de relatie gelegd met de factoren van regionaal-economische groei zoals door het PBL (november 2017) in beeld gebracht³. Vanuit die confrontatie is bepaald wat in de RESU wordt meegenomen vanuit de huidige situatie en wat wordt meegenomen naar de toekomst toe. Op de 'Kennismarkt voor de toekomst van de Utrechtse economie' is de analyse gepresenteerd, en hebben de aanwezige partners input geleverd voor de issues die in de RESU aan bod moeten komen.

Figuur 2.1 Aanpak RESU

³ Zie voor nadere toelichting de bijlage ('Achtergrondinformatie')

STAP 2: NAAR EEN VISIE

In deze stap is bepaald wat Utrecht wil zijn (stip op de horizon). In verdiepingssessies is met vertegenwoordigers van bedrijfsleven, kennisinstellingen, regio's en gemeenten het debat aangegaan om te bepalen wat Utrecht wil zijn en hoe daaraan kan worden gewerkt met het faciliteren in ruimte (denk aan woon-, werkmilieus), maar ook in andere randvoorwaarden zoals arbeidsmarkt en mobiliteit. In deze stap zijn ook de visies en onderzoeken van de regio's geanalyseerd en in relatie gelegd met de PBL factoren van economische groei.

STAP 3: NAAR EEN STRATEGIE

Op basis van de visie (de stip op de horizon) is verder gegaan met het opmaken van de strategie (hoe daar te komen). In deze stap zijn de belangrijke onderdelen van de visie verder uitgewerkt. Deze Strategie stond centraal tijdens de debatbijeenkomst 'slimme keuzes voor de Utrechtse economie' op 17 mei 2018.

STAP 4: NAAR EEN UITVOERINGSAGENDA

In deze stap is een eerste uitvoeringsagenda opgesteld. Hierin worden acties beschreven die op korte termijn kunnen bijdragen aan het ten uitvoer brengen van de strategie. Deze agenda heeft een dynamisch karakter: aan de hand van nieuwe inzichten en actualiteiten kunnen acties worden toegevoegd, en minder relevante of reeds afgeronde acties zullen van de agenda worden afgevoerd. Veel van deze acties worden al opgepakt. De komende tijd wil de provincie samen met haar partners (gemeenten/regio's, bedrijfsleven en kennisinstellingen) in gesprek over de verdere uitvoering van deze agenda.

REACTIES OP CONCEPT

Begin juni is de concept-RES gepubliceerd ten behoeve van reacties door en overleg met onze partners. Hierop zijn acht reacties ontvangen. Bovendien is de concept RESU besproken in de diverse regionale overleggen. De ontvangen reacties zijn gebundeld⁴ en zo mogelijk verwerkt in deze tekst. Uit de ontvangen reacties is af te leiden dat de meeste partners de hoofdlijnen van de RESU onderschrijven. Ook willen deze partners over het algemeen graag in overleg over de uitvoering van de in hoofdstuk 7 opgenomen acties.

---

⁴ Zie het document 'Ontvangen reacties op de concept Ruimtelijk-economische Strategie'

3. TRENDS EN IMPACT

De wereld om ons heen verandert in rap tempo. Er staan ons in de komende decennia veel en ingrijpende veranderingen te wachten, die nu al goed zichtbaar zijn in de economie, ook in Utrecht. Ze leiden onder meer tot clustering van economische activiteiten, een verschuiving in de vraag naar type werkmilieus, een toename van de druk op mobiliteit en de toename van het belang van een aantrekkelijke woon- en leefomgeving.

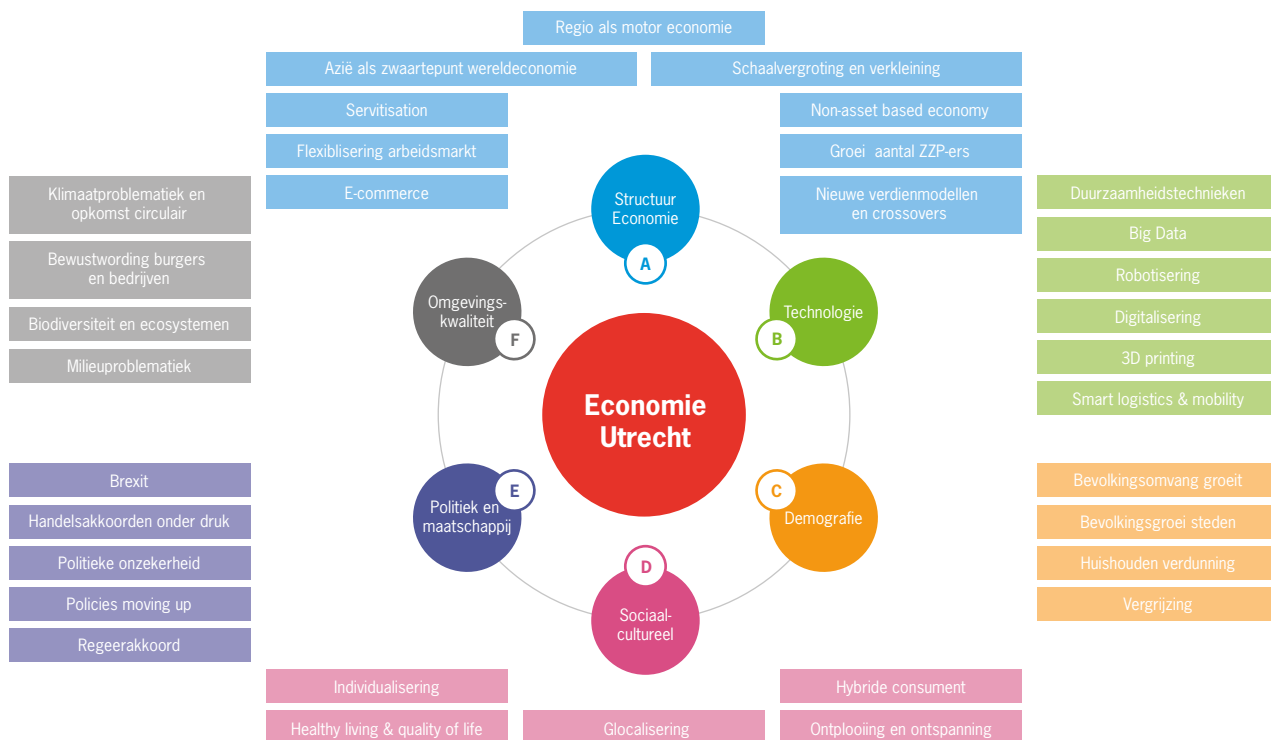
In figuur 3.1 staat samengevat welke trends en ontwikkelingen op Utrecht afkomen.⁵

Veel trends en ontwikkelingen hangen met elkaar samen en beïnvloeden elkaar onderling, zo maakt digitalisering de opkomst van nieuwe verdienmodellen mogelijk. De trends hebben ruimtelijke effecten en hun neerslag op de provincie Utrecht. Een uitgebreide beschrijving van trends en effecten is in de bijlage opgenomen, hieronder wordt met name de ruimtelijke impact op Utrecht beschreven.

3.1 RUIMTELIJKE IMPACT VAN TRENDS IN DE STRUCTUUR VAN DE ECONOMIE

Belangrijke trends in de structuur van de economie zijn onder meer het toenemend belang van regio's als motoren van de economie (PBL, 2017), de opkomst van een non-asset based economy (bedrijven met activiteiten zonder eigen bezit, denk aan Uber en Airbnb) en de groei van e-commerce. Clustering van economische activiteiten is één van de ruimtelijke effecten van deze trends (zie figuur 4): bedrijven vestigen zich steeds vaker op bepaalde plekken, zowel nationaal als regionaal, in de nabijheid van andere bedrijven en (kennis)

Figuur 3.1 Trends en ontwikkelingen in de economie die op Utrecht afkomen

⁵ In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen beschreven, in de bijlage ('Achtergrondinformatie') zijn alle onderzoeksresultaten opgenomen.

Figuur 3.2 Ruimtelijke impact van trends in de structuur van de economie die op Utrecht afkomen

Bron: BCI, 2018

diensten. Het gaat in de 'nieuwe' economie steeds meer om netwerken, om ontmoeten en om leren van elkaar, waardoor een toenemende behoefte ontstaat aan interactiemilieus.

Deze trends hebben hun impact op Utrecht.

Er ontstaat een concentratie van economische bedrijvigheid in de ruimte tussen de regio's Utrecht – Amersfoort – Gooi en Vechtstreek en langs de transportassen (A1, A2, A12, A27, A28). Kennis- en zorgactiviteiten concentreren zich in de steden en omliggende suburbs, denk aan de campusmilieu zoals Utrecht Science Park en Wageningen Universiteit die steeds meer kennisintensieve bedrijvigheid trekken. De productie en materiaalgerichte diensten concentreren zich in de meer landelijke kernen, zoals de maakindustrie en transport.

De verschuiving van werk van bedrijventerreinen en kantorenlocaties naar elders (zoals woonwijken, centrumgebieden) zet in Utrecht waarschijnlijk door, er komt meer behoefte aan interactiemilieus en transformatie van werkgebieden naar gemengde milieus. De opkomst van e-commerce zorgt voor meer vervoersbewegingen die de mobiliteit verder onder druk zet. De aantrekkelijkheid van Utrecht als vestigingsplaats voor nationale distributie neemt toe, in het bijzonder voor retail en grote (XXL) e-commerce distributiecentra met een landelijke afzet.

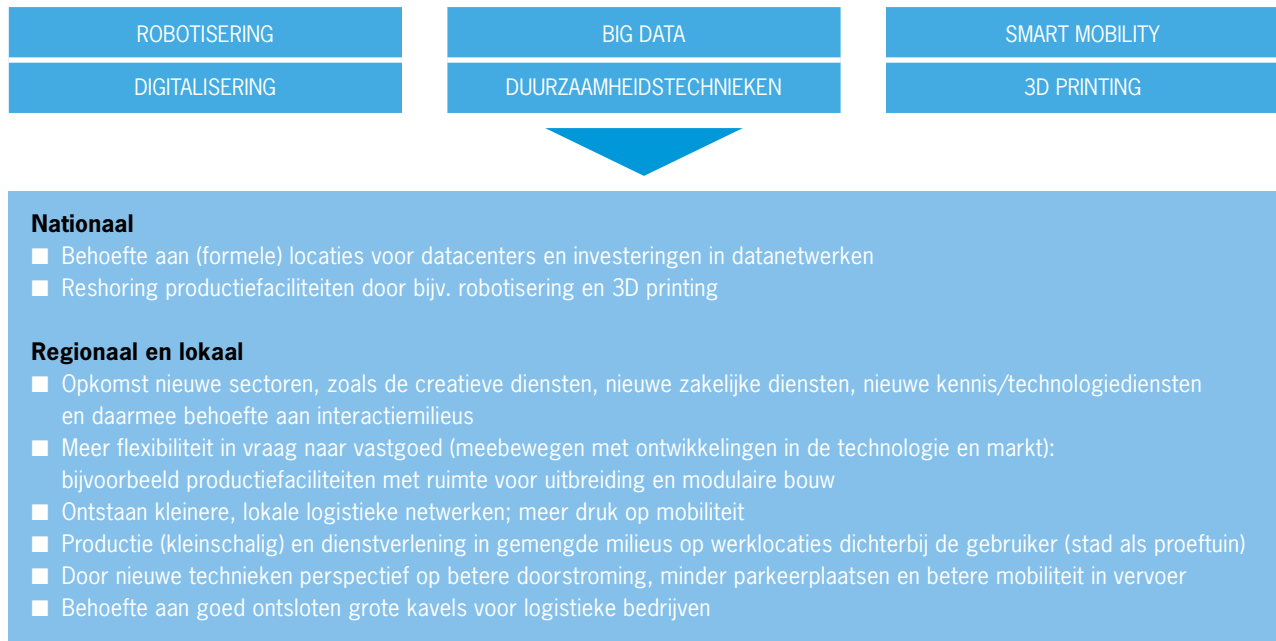
3.2 RUIMTELIJK IMPACT TRENDS ECONOMIE IN RELATIE TOT TECHNOLOGIE

De ontwikkelingen in technologie gaan razendsnel. Digitalisering werkt door in alle branches en op elk aspect van de inrichting van bedrijfsprocessen. Daarnaast is er onder andere een enorme groei in de 'schone' maakindustrie die met zijn 'high tech' andere vestigingwensen heeft dan de meer traditionele maakindustrie.

Deze effecten slaan ook neer op Utrecht. Naar verwachting zet de behoefte aan interactiemilieus voor nieuwe sectoren (creatieve diensten, IT, nieuwe zakelijke diensten, 3D-printshops, kennis/technologiediensten) in de stedelijke driehoek Utrecht-Amersfoort-Hilversum door. In gemengde milieus in een stedelijke omgeving willen bedrijven aan de slag gaan met kleinschalige productie, zoals 3D printing. Op bestaande terreinen in Utrecht gaat ook veel veranderen: bedrijven gaan bijvoorbeeld op zoek naar grotere kavels en extra milieuruimte of juiste kleinschalige, flexibele ruimtes in multi-tenant gebouwen. Er komt meer druk op de mobiliteit en er ontstaan uitdagingen op het gebied van arbeidsmarkt (meer kennis en competenties vereist van werknemers) en innovatie (bestaande bedrijven moeten 'meebewegen' met nieuwe technologie).

Figuur 3.3 Ruimtelijke impact van trends in de technologie die op Utrecht afkomen

Bron: BCI, 2018

3.3 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT DEMOGRAFIE

Stedelijke gebieden zijn populair door de nabijheid van voorzieningen, banen, ontmoetingsplekken en opleidingen en groeien hard in inwoneraantal. Dit is ook zichtbaar in Utrecht, met stip de snelst groeiende regio van Nederland in aantal inwoners, wat zorgt voor nog meer druk op de toch al gespannen woningmarkt.

Daarnaast neemt het aantal ouderen in Utrecht toe en omdat zij langer zelfstandig wonen, ontstaat er behoefte aan het (levensloopbestendig) aanpassen van woningen. Ook komt er meer vraag naar zorgvoorzieningen. Steden zijn en blijven relatief jong door de continue instroom van jongeren, die daar vaak blijven wonen als ze een partner vinden en kinderen krijgen. De laatste jaren verlaten weer meer jonge gezinnen de grote stad (met name hogere inkomensgroepen), vanwege betaalbaarheid en behoefte aan meer ruimte.

De kwaliteit van woon- en leefomgeving is doorslaggevend in de vestigingskeuze van hoger opgeleiden, terwijl lager opgeleiden vooral kiezen voor betaalbaarheid. Kennisintensieve banen, hoogopgeleiden, hoge inkomens en hoogwaardige voorzieningen versterken elkaar, waardoor de economische vitaliteit van steden wordt versterkt. In de meer landelijke gebieden dreigt het tegenovergestelde te gebeuren, hier bestaat het risico dat banen en voorzieningen verdwijnen.

3.4 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT SOCIAAL-CULTURELE ASPECTEN

Op sociaal cultureel gebied is er onder meer sprake van een toenemende behoefte aan ontspanning en ontplooiing, zoals wandelen, winkelen en uit eten gaan. Ook neemt de aandacht voor een gezonde leefstijl (voeding en bewegen), schonere lucht en minder geluid toe. Daarnaast neemt het belang van de nabijheid van grote parken, natuur en landschappen toe bij zowel inwoners, werknemers als bedrijven. Die dragen namelijk bij aan de 'quality of life', een steeds belangrijkere factor in de vestigingskeuze van (hoogopgeleide) werknemers en (internationale) bedrijven.

Door deze ontwikkelingen neemt het bezoek aan natuur, groen, binnensteden en cultuur toe, ook in Utrecht. Daarnaast ontstaat er meer aandacht voor een gezondere leefomgeving, zoals buurten die beweegvriendelijker worden ingericht en meer gezond eten aanbieden.

Figuur 3.4 Ruimtelijke impact van trends in de demografie die op Utrecht afkomen

Bron: BCI, 2018

Figuur 3.5 Ruimtelijke impact van sociaal-culturele trends die op Utrecht afkomen

Bron: BCI, 2018

Figuur 3.6 Trends Economie in relatie tot Politiek en maatschappij

Bron: BCI, 2018

3.5 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT POLITIEK EN MAATSCHAPPIJ

Op internationaal vlak bieden ontwikkelingen als de Brexit en handelsakkoorden die onder druk staan kansen aan Utrecht (zoals aantrekkelijker vestigingsklimaat ten opzichte van regio's in het Verenigd Koninkrijk), maar ook bedreigingen (bijvoorbeeld onzekerheid en daarmee minder investeringen van bedrijven).

Nationaal richt het beleid van de overheid zich steeds meer op het benutten van 'regionale kansen' door 'deals' te sluiten met provincies en gemeenten.

3.6 RUIMTELIJKE IMPACT ECONOMIE IN RELATIE TOT OMGEVINGSKWALITEIT

De klimaatproblematiek, de energietransitie en de opkomst van een circulaire economie zijn grote thema's die ook Utrecht raken. Ruimtelijk betekent dit onder meer dat het van belang is om werk te maken van het opwekken van duurzame energie en energiebesparing. De opkomst van de circulaire economie is van belang in sectoren met fysieke stromen en productie en vraagt bijvoorbeeld om specifieke milieus op bedrijventerreinen (in aantal gevallen met milieuruimte).

Figuur 3.7 Ruimtelijke impact economie in relatie tot omgevingskwaliteit

Bron: BCI, 2018

3.7 CONCLUSIES

Regio's zijn steeds meer motoren van economische groei die met elkaar concurreren om bedrijvigheid, kennis en talent. Overheden kunnen daarin het verschil maken (PBL, 2017) met beleid gericht op factoren die belangrijk zijn voor groei en innovatie, en op het bieden van aantrekkelijke plekken om te wonen en te werken. Dat leidt tot andere typen milieus van werken, wonen en leven.

Gelet op de trends en ontwikkelingen die op Utrecht afkomen, worden economische groei en innovatie steeds meer gedreven door interactie in ecosystemen van bedrijven en kennisinstellingen. Daarnaast vinden verduurzaming (opkomst circulaire economie, maar ook energietransitie) en digitalisering plaats in alle branches van de economie. In combinatie met het gegeven dat Utrecht met stip de snelst groeiende regio van Nederland is, levert dit allerlei uitdagingen op in werken (andere vraag naar type werkmilieus, type werknemers etc.), maar ook op het gebied van mobiliteit en wonen.

4. ECONOMISCHE FOTO UTRECHT

Hoe staat Utrecht erop dit moment voor? De economie van Utrecht heeft sterke punten met onder meer een stevige gezondheidseconomie en een gunstig vestigingsklimaat met een hoge 'quality of life'. Er zijn echter ook belangrijke aandachtspunten zoals de verschuiving van werk naar andere type vestigingsmilieus, de druk op de mobiliteit en de mismatch op de arbeidsmarkt.

4.1 STERKE UITGANGSPOSITIE..

Diensten met gezondheidseconomie als 'asset', maar ook maakindustrie en logistiek belangrijk

De economie van Utrecht is sterk op diensten georiënteerd met veel banen en toegevoegde waarde in de branches gezondheidszorg (zowel 'cure' gericht op preventie en genezing, als 'care' gericht op verzorging), ICT en zakelijke diensten. De werkgelegenheid in ICT en zakelijke diensten groeide vooral tot 2008 hard, vanaf 2009 is het aantal banen met name in consumentendiensten en gezondheidszorg hard gegroeid. Ook de industrie, logistiek en groothandel zijn belangrijke sectoren met veel banen.

Utrecht onderscheidt zich op het gebied van de gezondheidseconomie: er zijn niet alleen veel bedrijven, maar er is ook veel kennis (universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten) in 'health'.

Populaire vestigingslocatie voor nationale distributie

Door de centrale ligging en bereikbaarheid is Utrecht een populaire vestigingslocatie voor logistieke bedrijven. Op de as Utrecht – Nieuwegein – Vianen hebben zich veel landelijke distributiecentra gevestigd. Er zijn nog slechts enkele geschikte locaties voor uitbreiding van logistiek voorhanden in de provincie Utrecht.

Gunstig innovatie- en ondernemerschapsklimaat met hoge 'quality of life'

Utrecht heeft een sterk innovatieklimaat. Er zijn veel R&D-investeringen vanuit de publieke sector en een groot aantal publiek-private samenwerkingen. Bedrijven in Utrecht die in R&D investeren, zijn met name actief in ICT, food en Health (medische wetenschappen en farma). Daarom ligt er een grote potentie in E-health (kruisbestuiving tussen ICT en

gezondheidseconomie). Het gunstige innovatieklimaat van Utrecht blijkt ook uit investeringen vanuit durfkapitaal: 40% van de venture capital investeringen in Nederland vond plaats in Utrechtse bedrijven.

Utrecht beschikt over een goed ondernemerschapsklimaat. In diverse (inter)nationale rankings wordt (naast de aanwezigheid van veel hoger opgeleiden en bereikbaarheid) met name de 'quality of life' hoog gewaardeerd: een aantrekkelijke woonomgeving, aanwezigheid van vele (culturele) voorzieningen en de nabijheid van natuur en landschap.

4.2 ..MAAR DEZE POSITIE IS NIET ONBEDREIGD

Economische groei vlakt af

De economie van Utrecht groeide tot 2001 sneller dan landelijk, zowel in termen van BRP (5,4% tegenover 4,3% landelijk) als werkgelegenheid (2,8% tegenover 2,4 landelijk). De economische groei van de provincie is sindsdien echter afgevlakt tot die van het landelijk gemiddelde. De laatste jaren volgt de groei van het BRP en aantal banen in Utrecht het landelijke tempo. Daarmee blijft Utrecht sterk achter bij de Metropoolregio Amsterdam en de Brainportregio.

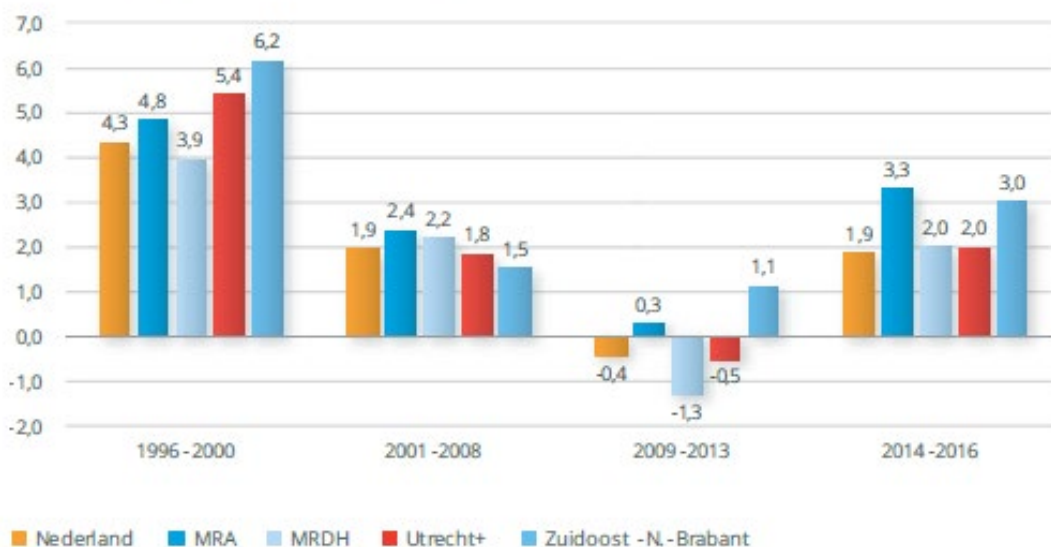
Bedrijven vestigen zich steeds meer op ander type locaties, aanbod bedrijfsruimte daalt

Bedrijven in Utrecht vestigen zich niet alleen meer op kantorenlocaties en bedrijventerreinen, maar steeds vaker ook elders in het stedelijk gebied, bijvoorbeeld in de woonomgeving of in een centrumgebied. Dit blijkt uit het afnemende aantal banen en vestigingen op bedrijventerreinen en kantorenlocaties, terwijl de werkgelegenheid op ander type locaties toeneemt. Deze ontwikkeling komt ook tot uiting in de leegstandscijfers: de structurele leegstand van kantoren is sinds 2013

Figuur 4.1 Groei bruto regionaal product (BRP) naar periode (in %), Nederland, Utrecht en omliggende metropoolregio's

Economische groei in de provincie Utrecht+ 2014-2016.

Groei bruto regionaal product (BRP) naar periode, %

Bron: Economisch Beeld Utrecht+

gegroeid, hoewel de kantorenmarkt in Utrecht zich snel herstelt. De leegstand van bedrijfsruimte is minder groot dan kantoren en slinkt door het economisch herstel snel. Dit leidt tot een tekort aan aanbod voor specifieke segmenten.

Mismatch op de arbeidsmarkt

Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt sluiten niet goed op elkaar aan in Utrecht. De arbeidsmarktdeelnemers in Utrecht is hoog en de werkloosheid laag, maar onder laag- en middelbaaropgeleiden neemt de participatie af (ondanks herstel van de werkgelegenheid tussen 2014 en 2016). Tegelijkertijd is er een toenemende vraag naar hoger opgeleiden, terwijl hun aanbod schaars is.

Druk op mobiliteit (bereikbaarheid)

Zowel de digitale als de fysieke bereikbaarheid van Utrecht staat onder druk. Transportbewegingen nemen toe door ontwikkelingen als omnichannel/e-commerce. Daarnaast neemt ook het personenvervoer toe, zo is er een toename in zowel de inkomende als uitgaande pendel, met name onder hoger opgeleiden en vooral over relatief lange afstanden tussen de steden in Utrecht en daarbuiten. Ondanks de geplande investeringen in zowel de auto-als de OV-bereikbaarheid in de komende jaren blijft de bereikbaarheid een groot aandachtspunt. Voor wat betreft de digitale bereikbaarheid (straks met 5G) blijven de buitengebieden achter, terwijl ook hier innovaties met snel internet en data aan de orde zijn.

Krapte op de woningmarkt en blijvende aandacht voor 'quality of life'

De bevolking in Utrecht groeit harder dan landelijk. Dit heeft ertoe geleid, dat de woningmarkt in en rond Utrecht één van de krapste is in Nederland. Met name in de steden Utrecht en Amersfoort groeit de bevolking hard, harder dan de bouw van nieuwe woningen. Daardoor zien bepaalde groepen inwoners zich gedwongen om buiten de stad een woning te zoeken, met een toename in pendel tot gevolg.

De toename van de werkgelegenheid heeft in de afgelopen jaren de bevolkingsgroei niet kunnen bijbenen. In totaal groeide de bevolking harder en sneller dan de werkgelegenheid. Ook dit heeft geleid tot extra mobiliteit. Ook vanwege de centrale ligging werken veel inwoners van de provincie Utrecht elders in het land. Dit gaat in het bijzonder op voor hoger opgeleiden. Hun aandeel op de arbeidsmarkt van de provincie Utrecht neemt toe en de woon-werk afstand voor hoger opgeleiden is over het algemeen groter dan die van lager en middelbaar opgeleiden (door meer bereidheid tot pendelen).

Ook voor de toekomst wordt nog een forse groei verwacht, zo is het de verwachting dat de stad Utrecht voor 2030 de mijlpaal van 400.000 inwoners zal passeren. De woningbouwopgave in Utrecht in de periode 2016-2050 is fors. Daarnaast is er ook ruimte nodig om de uitbreidingsbehoefte van bedrijven te accommoderen. De extra ruimte die nodig is om deze groei op te vangen zal bij het handhaven van een goede omgevingskwaliteit ('quality of life') de nodige aandacht vergen.

Sterk innovatie en ondernemersklimaat, maar weinig bedrijven groeien door

Utrecht heeft een sterk innovatie- en ondernemersklimaat met veel startups. R&D investeringen vanuit bedrijven blijven achter bij andere regio's, hoewel FoodValley een aantal grote bedrijven met sterke R&D uitgaven huisvest (Friesland Campina, Danone, Unilever). Ook groeien minder bedrijven in de provincie door dan in Noord-Holland, Zuid-Holland, Noord-Brabant en Gelderland.

4.3 CONCLUSIES

In onderstaand schema zijn de sterke punten en risico's van de economie van Utrecht samengevat.

Figuur 4.2 Sterke punten en risico's Utrecht

STERKE PUNTEN UTRECHT	RISICO'S UTRECHT
<ul style="list-style-type: none"> ■ Sterke economische groei ■ Economie sterk diensten georiënteerd, met gezondheidseconomie als asset ■ Populaire vestigingslocatie voor nationale distributie ■ Sterk innovatie en ondernemersklimaat ■ Groei arbeidsmarkt trekt stevig aan ■ Ligging, bereikbaarheid en 'quality of life'	<ul style="list-style-type: none"> ■ Groei vlakt af ■ Verschuiving werk naar ander type locaties, aanbod bedrijfsruimte daalt ■ Extra druk op mobiliteit en woningmarkt ■ Weinig startende bedrijven groeien door ■ Krapte op arbeidsmarkt hoogopgeleid, afnemende participatie laagopgeleid ■ Bereikbaarheid en 'quality of life'

Dit vraagt om slim keuzes maken op het gebied van werken, wonen en bereikbaarheid, in de juiste onderlinge balans.

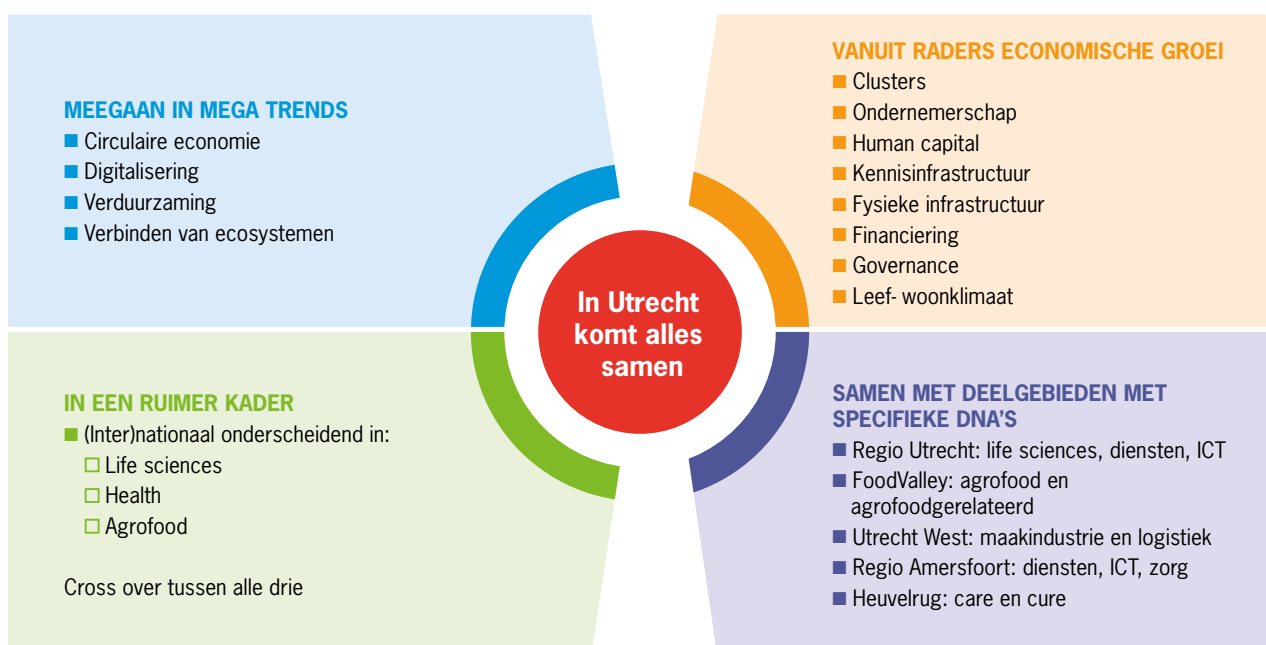
Utrecht Science Park, economische toplocatie in Utrecht

5. RUIMTELIJK-ECONOMISCHE VISIE 2050

Utrecht in 2050: In Utrecht komt alles samen

In het Utrecht van 2050 komt alles samen, letterlijk en figuurlijk. De centrale ligging binnen Nederland en daarmee de functie als 'draaischijf van Nederland' is verder gebracht: van een (inter)nationaal knooppunt dat dreigde dicht te slibben heeft een transitieproces plaatsgevonden tot een broedplaats, marktplaats en draaischijf van nieuwe kennis gedreven ontwikkelingen. Er is nieuwe infrastructuur (fysiek, kennis en digitaal) aangelegd en er hebben zich nieuwe clusters in de economie ontwikkeld met bedrijven die concrete toepassingen in de praktijk brengen in Utrecht. Ook zijn er nieuwe en gecombineerde vormen van wonen en werken. Dat alles in een groene en gezonde stedelijke omgeving, waar het goed wonen, leven en werken is voor zowel kenniswerkers als zij die actief zijn in de nieuwe maakindustrie van de next economy. Ofwel: een goede symbiose tussen hoofd, hart en handen: de 'denkers' werken en wonen samen met de 'doeners' en 'zorgers' en geven toepassing aan nieuwe technologieën in traditionele sectoren als de maakindustrie en de zorg. Dat is wat Utrecht wil zijn!

Figuur 5.1 In Utrecht komt alles samen

Bron: BCI, 2018

Op welke wijze kan dit toekomstbeeld gerealiseerd worden? Er komen veel veranderingen op Utrecht af. Deze veranderingen kunnen bedreigend zijn, bijvoorbeeld omdat ze claims leggen op de beperkte ruimte in Utrecht, maar bieden ook kansen. Hoe kan met deze bedreigingen worden omgegaan en hoe kunnen deze kansen benut worden? Dat vraagt om een visie: wat is belangrijk voor Utrecht, en wat is de ambitie?

5.1 3 UITGANGSPUNTEN VOOR DE VISIE

Het huidige ruimtelijk-economische DNA van Utrecht vormt de basis voor de visie, de uitgangspositie: het huidige bedrijfsleven, het huidige arbeidspotentieel, ondernemerschap, de kennisinfrastructuur en de ruimtelijke neerslag daarvan. Vanuit die uitgangspositie wil Utrecht de kansen vanuit de trends en ontwikkelingen in de economie die op haar afkomen op een slimme en goede manier benutten. De visie kent daarom 3 uitgangspunten:

1. Versterken van bestaande ruimtelijk-economische kwaliteiten, met oog voor de regionale bijdragen aan het gehele complex. Ieder deelgebied heeft zijn eigen unieke en aantrekkelijke eigenschappen. Het gaat daarbij niet alleen om de optelling van de kwaliteiten van de deelgebieden, het is meer dan dat: in nabijheid en in samenhang en complementair met elkaar, in combinatie met andere aspecten van het vestigingsmilieu in Utrecht en in combinatie met de niet-ruimtelijk economische kwaliteiten maken zij van Utrecht een Topregio.
2. Bij vernieuwing wordt in eerste instantie aangesloten bij de bestaande krachten en kwaliteiten van Utrecht.
3. Op nieuwe ontwikkelingen wordt snel en adaptief ingespeeld, met ruimte voor flexibiliteit en het

onverwachte, maar passend binnen het DNA van Utrecht.

5.2 GROEN, GEZOND EN SLIM ALS KERNWAARDEN

Groen, Gezond en Slim zijn de onderling verbonden kernwaarden van de visie. Dit komt niet uit de lucht vallen. Ze sluiten onder meer aan bij de kernthema's van de strategische agenda van de Economic Board Utrecht en bij de profilering van de regio Utrecht in REOS-verband. De kracht zit in de bundeling, ofwel groen, gezond en slim met elkaar verbinden, gericht op gezond stedelijk leven. Er is niet één aspect dat Utrecht op zich uniek maakt in een internationaal krachtenveld, maar juist de combinatie is winnend. De aanwezigheid van veel waarden, voorzieningen, bedrijven en organisaties en de kwaliteit van de leefomgeving samen maken Utrecht uniek op het gebied van Groen, Gezond en Slim. De provincie en haar partners in de regio koesteren deze kernwaarden en nemen ze daarom mee als randvoorwaarden in de verdere uitwerking van het gewenste toekomstbeeld voor 2050. Een korte uitleg van de drie kernwaarden.

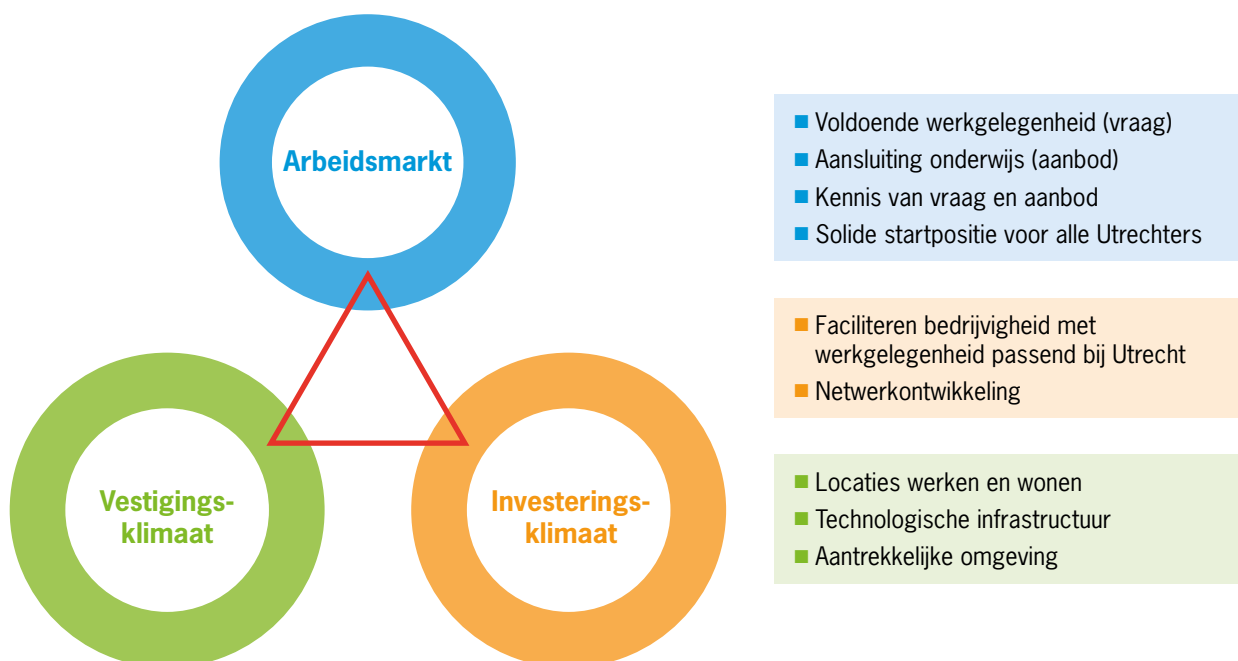
Groen

Bij groen gaat het om de kwaliteiten van de groene leefomgeving (in steden, dorpen en landelijk gebied), landschappen en cultuurhistorie in Utrecht. Groen staat ook voor duurzaam wonen, werken en verplaatsen.

Gezond

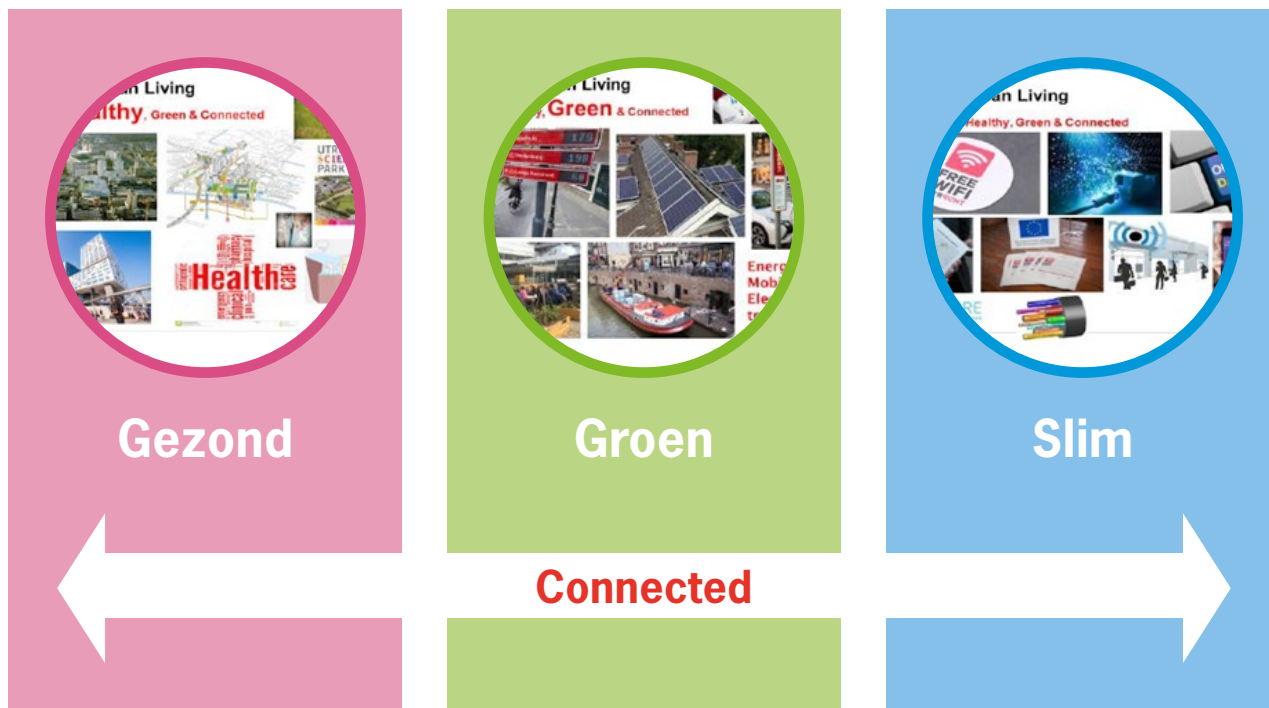
Gezond heeft in dit verband betrekking op een sterke economie, een gezonde bevolking en een gezonde leefomgeving. Een economie waarin iedereen meedoet, met sterke bedrijven en kennis-

Figuur 5.2 Een topregio voor iedereen

Figuur 5.3. Gezond, Groen en Slim 'connected'

Bron: gemeente Utrecht, 2018

instellingen en met de gezondheidseconomie als onderscheidend element. 'Gezond' staat voor gezonde mensen, gezonde gebouwen, gezonde leefomgeving en innovaties in de gezondheidszorg met E-health. Zowel de gezondheidseconomie als de innovaties in de zorg en life sciences als de gevestigde gezondheidsinstellingen (RIVM bieden kansen om met behulp van de nieuwste technologische innovaties te experimenteren om de gezondheid van bewoners te vergroten en de kosten te verlagen.

Slim

Bij slim gaat het om de grote aanwezigheid van kennis bij bedrijven, kennisinstellingen en bevolking (diversiteit in opleidingen). Slim staat ook voor het optimaal en in samenhang benutten van de unieke kwaliteiten in de verschillende regio's in Utrecht en op slim combineren en slim keuzes maken. Smart verbindingen leggen tussen mensen, sterke economische branches, bedrijven en kennisinstellingen, technologie en omgeving, onderwijs en arbeidsmarkt, 'denkers' en 'doeners' en tussen Utrecht met andere regio's. Ook heeft het betrekking op het aantrekken van innovatieve bedrijven voor versterken van het ecosysteem en het goed laten aansluiten van opleidingen op de vraag vanuit de arbeidsmarkt.

5.3 AMBITIES EN DOELEN

Met Groen, Gezond en Slim als kernwaarden heeft Utrecht de volgende ambities voor 2050. Zo stelt Utrecht zichzelf als draaischijf van nieuwe ontwikkelingen voor:

In 2050:

1. Behoort Utrecht tot de (inter)nationale top op het gebied van life sciences, health, food en duurzaamheid;
2. Is Utrecht dé proeftuin van Nederland waarin denkers en doeners samenwerken aan flitsende innovaties;
3. Blijkt Utrecht (inter)nationaal uit in slimme oplossingen op het gebied van mobiliteit en ruimtegebruik;
4. Werken de overheden samen met private partners aan een goede regionale economie: flexibel en ondernemend.

Vanuit deze ambities zijn doelen vastgesteld.

In 2050 is Utrecht:

- Nog steeds de meest competitieve regio van Europa, wat onder andere blijkt uit een hoge score op de RCI index;
- De meest innovatieve regio in Nederland, top 3 in Europa, wat onder andere blijkt uit een hoge score op de RCI index;
- De meest aantrekkelijke woon- en werkregio in Nederland (Healthy Urban Living), wat onder meer blijkt uit een hoge positie in (inter)nationale ranglijsten naar woonaantrekkelijkheid en vestigingsklimaat;
- De slimste regio van Nederland, wat zich onder andere uit in een hoog percentage hoogopgeleiden en een grote hoeveelheid patentaanvragen;
- Een regio waarin iedereen meedoet op de arbeidsmarkt, blijkend uit een hoge participatiegraad van zowel hoog- als middelbaar- en laagopgeleiden.

West Utrecht

Naast de landbouw is in het westelijk deel van de provincie Utrecht de maakindustrie van economisch belang. Sommige bedrijven vinden hun oorsprong in de agrarische sector, zoals bijvoorbeeld de kaasindustrie in Woerden. Daarnaast bevinden zich er ook veel bouw- en daaraan gerelateerde bedrijven in deze regio. Het gaat vaak om bedrijven die al lange tijd gevestigd zijn stevig lokaal en/of regionaal zijn verankerd.

Specifieke aandachtspunten in deze regio: de beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel, met name ten behoeve van de maakindustrie. Er is behoefte aan vestiging van een beroepsopleidingsinstelling.

FoodValley

De FoodValley profileert zich als een topregio met een kennisprofiel op het gebied van (Agro)Food. De hier gevestigde bedrijven (zoals FrieslandCampina, Unilever, Keygene) en kennisinstellingen (Wageningen University & Research, NIOO, NIZO) en gerelateerde onderwijs- en onderzoekinstellingen zijn internationaal toonaangevend. De economische kracht is echter breder dan uitsluitend het topcluster agrofood. De regio huisvest tevens ICT Valley (ICT Campus Veenendaal), het Poultry Expertise Centre Barneveld en het Food Production Cluster Nijkerk.

De Regio FoodValley heeft de ambitie (Strategische Agenda 2015-2019, 'Van Denken naar Doen') om ook internationaal een topregio te zijn op het gebied van innovatie en duurzaamheid in de landbouw en voedingsmiddelenindustrie. Partijen op het gebied van onderwijs/onderzoek, bedrijfsleven en overheden werken intensief samen om dit mogelijk te maken. Niet alleen door kennisuitwisseling, maar ook door te werken aan de randvoorwaarden voor het topcluster te optimaliseren zoals uitstekende fysieke en digitale verbindingen en een aantrekkelijke woon- en werkomgeving (goed onderwijs, voldoende bedrijfsruimte, landelijk wonen met stedelijke voorzieningen binnen handbereik).

Als specifiek aandachtspunt voor toekomstige economische ontwikkeling kan worden genoemd het maken van cross-overs tussen het op health-sciences georiënteerde kenniscluster rondom het USP en het Foodclusters in FoodValley, met de WUR als belangrijke speler.

Op het bedrijventerrein de Hoef in Amersfoort ontwikkelt zich rondom de daar gevestigde SOMT-University een onderzoeks- en expertisecluster rondom gezondheid en bewegen

Regio Amersfoort

De regio Amersfoort behoort al decennia tot de sterkste groeiers in Nederland voor wat betreft economische groei en bevolkingsgroei. In de ruimte tussen de stadsgewesten Utrecht – Amersfoort – Gooi en Vechtstreek zijn de economische concentraties de afgelopen jaren ruimtelijk steeds meer naar elkaar toegegroeid. Dit is mede te danken aan de aantrekkelijke woon- en werkmilieus en de strategische ligging midden in het land. Regio Amersfoort is een belangrijke schakel in de Noordvleugel van de Randstad: zo is er de economische interactie tussen bedrijven, de pendelende beroepsbevolking en de verhuisbewegingen van met name jonge, hoogopgeleide gezinnen vanuit Amsterdam en Utrecht naar Amersfoort. De kracht van economie van de regio Amersfoort zit onder meer in diverse economische clusters zoals zorg, financiële en zakelijke dienstverlening, food en de bouw. De oostzijde van de regio maakt deel uit van de FoodValley en de Veluwezoom.

Door deze twee oriëntaties kent de westzijde van de regio een opvallende concentratie 'denkers' en zetten de 'doeners' aan de oostzijde van de regio de toon. De denkers en doeners creëren grote economische waarde op regionaal, nationaal en internationaal niveau. Zo werken de ingenieurs van grote adviesbureaus als Arcadis en Royal HaskoningDHV wereldwijd aan grote vraagstukken als klimaatverandering of energietransitie. Aan de andere kant kiezen grote internationale bedrijven als Applied Medical, Yokogawa en Johnson&Johnson Regio Amersfoort als uitvalsbasis voor hun activiteiten in Nederland en Europa. De kracht van de mix van denkers en doeners is in deze regio het grootst als ze elkaar kunnen versterken. Met het hoofdkantoor in Amersfoort profiteert Friesland Campina bijvoorbeeld maximaal van de beschikbaarheid van denkers voor het management van het bedrijf, terwijl het tegelijkertijd goed is gesitueerd ten opzichte van de belangrijkste Nederlandse landbouwregio's. Ook de andere zuivelgigant, Arla, is met een de Nederlandse vestiging in Nijkerk nadrukkelijk aanwezig in de regio. Een vergelijkbare synergie is er te vinden tussen de grote bouw- en installatiebedrijven in de regio en de toonaangevende ingenieurs- en adviesbureaus. Amersfoort ontwikkelt aantrekkelijke stedelijke (interactie)milieus, zoals bijvoorbeeld De Nieuwe Stad en de Wagenwerkplaats waar denkers en doeners elkaar kunnen ontmoeten. Een aandachtspunt voor toekomstige economische ontwikkeling is het meer samenbrengen van denkers en doeners, waardoor nog meer cross-overs en innovatie kan ontstaan. Dat kan in veel kennisintensieve sectoren, zoals ook de gezondheidszorg of de ICT, helpen bij de groeiende behoefte aan goed MBO-kader en voor veel bedrijven in de landbouwsector is kennis van productinnovatie en procesmanagement noodzakelijk om te kunnen overleven in de snel veranderende wereldmarkt.

Regio Utrecht

De Regio Utrecht, met daarin de stad Utrecht als middelpunt, is het zwaartepunt van de Utrechtse economie: hier bevinden zich verreweg de meeste inwoners en arbeidsplaatsen, maar ook economische activiteiten en kennisinstellingen.

Het Utrecht Science Park en omgeving is een economisch kerngebied waarbij het accent ligt op health, R&D en innovatie.

De omgeving rondom het nieuwe Centraal Station van Utrecht wordt steeds belangrijker als zakencentrum met een nationale functie: naast de Jaarbeurs en de Rabobank hebben recent ook het World Trade Center en Ziggo zich daar gevestigd.

Utrecht heeft gekozen voor een gezonde stedelijke ontwikkeling, waarin de toekomstige ontwikkeling van het Beurskwartier en de Merwedekanaalzone belangrijke projecten zijn. Voor de verdere toekomst kan de A12zone een rol van betekenis spelen.

Naast een economie van diensten en kennis is de regio Utrecht ook belangrijk voor de logistiek.

De bedrijventerreinen Lage Weide in Utrecht, met haven- en overslagfaciliteiten, en 't Klooster in Nieuwegein zijn hiervoor essentieel, maar ook elders langs de A2 en A12 bevinden zich belangrijke vestigingen. De maakindustrie concentreert zich vooral in het zuidwesten van de regio. Vaak zijn dit bedrijven die stevig lokaal en regionaal zijn ingebed.

Belangrijke specifieke aandachtspunten voor de toekomstige economische ontwikkeling: de bereikbaarheid van de regio en de economische kerngebieden daarbinnen en het voorkomen van een maatschappelijke tweedeling, door te zorgen voor diversiteit in werkgelegenheid en woningen.

In de ruimtelijk-economische Koers die de U10 gemeenten samen hebben opgesteld, wordt ingezet op complementariteit, zowel op het gebied van werkgelegenheid als woonmilieus.

6. STRATEGIE

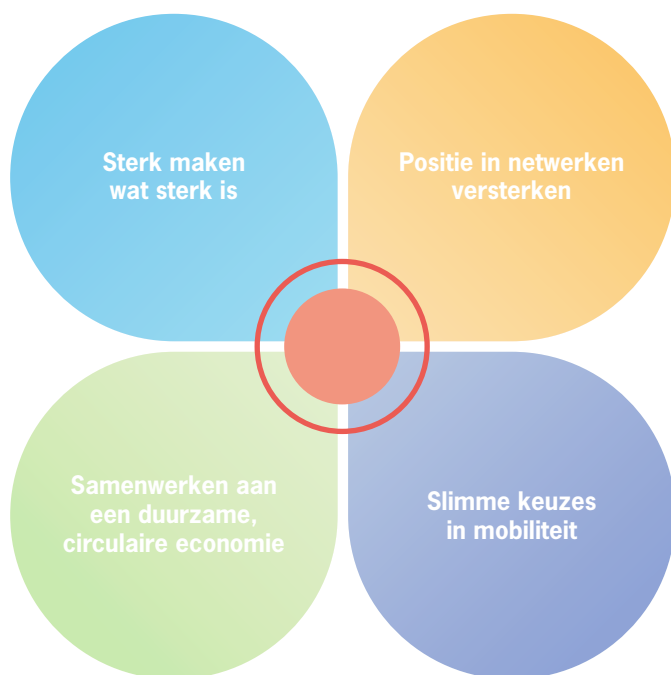
Hoe wordt Utrecht dé draaischijf van nieuwe ontwikkelingen waarin alles samenkomt? Dat vraagt om een duidelijke koers, met groen, gezond en slim als randvoorwaarden ('meetlat').

4 ontwikkellijnen

Langs vier ontwikkellijnen beoogt Utrecht dé draaischijf van nieuwe ontwikkelingen te worden in 2050. Daarin worden werken, mobiliteit en wonen in samenhang met elkaar gezien.

om goed gekwalificeerd personeel voorhanden te hebben is bijvoorbeeld essentieel. Bedrijfsleven en overheden moeten daar samen in op trekken. Fysiek is het van belang dat daarvoor de juiste locaties beschikbaar komen, bijvoorbeeld voor praktijkopleidingen op of in de nabijheid van de relevante werklocaties.

Figuur: 6.1 4 lijnen strategie

Bron: BCI, 2018

6.1 STERK MAKEN WAT STERK IS

Utrecht koestert het bestaande bedrijfsleven met het versterken van bestaande clusters en netwerken in kennis, diensten, maakindustrie en logistiek. Zo wordt specifiek bijgedragen aan de tweede (in 2050 is Utrecht dé proeftuin van Nederland waarin denkers en doeners samenwerken aan flitsende innovaties) en vierde ambitie (in 2050 werken de overheden samen met private partners aan een goede regionale economie: flexibel en ondernemend)

Versterking van bestaande clusters en netwerken vraagt om fysieke maatregelen, maar ook niet-fysieke maatregelen. Het aanbod van de juiste opleidingen

Toelichting

Utrecht is een diensteneconomie bij uitstek. Veel banen en bedrijven bevinden zich in de zakelijke dienstverlening, de IT en de zorg. Maar ook de maakindustrie en logistiek zijn, hoewel kleiner qua aandeel in de werkgelegenheid, belangrijk. In al deze sectoren van de Utrechtse economie zijn zowel grote als kleine bedrijven en organisaties actief, start-ups maar ook al langer bestaande bedrijven, en er werken zowel mensen zowel met het 'hoofd', de 'handen' als met het 'hart'. Ze dragen bij aan het DNA van de economie van Utrecht. Het is de diversiteit in dit DNA dat de economie van Utrecht robuust maakt. Het zijn niet alleen de grote bedrijven, maar ook de MKB bedrijven die banen, producten en innovaties genereren. Soms werken de bedrijven daarin samen met elkaar en dwars door branches heen (cross-overs). Deze cross-overs (verbindingen tussen de kenniseconomie en maakindustrie en logistiek) bieden ook kansen voor de lager opgeleide bevolking. En waar de ondernemingen in de dienstensector betrekkelijk 'footloose' opereren, zijn de bedrijven in de maakindustrie vaak diep geworteld in de lokale samenleving. Het is daarom van belang de bestaande diversiteit van de economie te koesteren. Op die manier blijft er ook een gewenste variatie in het aanbod van werkgelegenheid voor iedereen.

Daarnaast is het aanbieden van goede faciliteiten voor innovatie belangrijk. Economische bedrijvigheid klontert zich steeds meer samen op bepaalde plekken, ook de zakelijke diensten en ICT (centrumgebieden, maar ook IT Campus Veenendaal) en logistiek en maakindustrie in Utrecht (met bouw,

chemie en groothandel aan de westkant, en agro-food aan de oostkant/FoodValley).

Nieuwe ontwikkelingen in de economie en technologie vragen om meer ruimte (denk aan technologisering, waardoor meer R&D) of op andere plekken zoals kleinschalige productie in gemengde milieus, waar bijvoorbeeld kennisintensieve bedrijven en maakindustrie samenkomen. Deze ontwikkelingen vragen om een nieuwe kijk op werkmilieus.

6.1.1 AANTREKKELIJKE INTERACTIEMILIEUS

In de 'nieuwe' economie gaat het steeds om netwerken en ontmoeten, met een toenemende behoefte aan interactiemilieus als gevolg. Interactiemilieus hebben verschillende verschijningsvormen; van alternatief, creatief in een transformatiegebied tot en met strak, zakelijk in een modern hoog stedelijk milieu. Interactiemilieus sluiten goed aan bij de kernwaarde 'gezond': ontmoeting draagt bij aan het welbevinden van mensen.

Voorbeelden van interactiemilieus zijn de Wagenwerkplaats in Amersfoort en het Stationsgebied van Utrecht, maar op kleinere schaal ook een dorpscentrum. Kortom, goed bereikbare, centrale plekken in of nabij een gemengd stedelijk of dorpsmilieu. In interactiemilieus komen werken, wonen, beleven, leren en ontmoeten samen en vestigen zich bedrijven in bijvoorbeeld IT en zakelijke/creatieve diensten. Samen met andere bedrijven en kennisinstellingen, groot en klein, startend en al langer bestaand, werken zij er aan de producten en diensten van morgen en overmorgen. Ze dragen daarmee bij aan het verdienvermogen van Utrecht op lange termijn. Voor sommige bedrijven die vanuit interactiemilieus doorgroeien is het vinden van een nieuwe plek voor bedrijfsvestiging soms

lastig: ze zijn meestal op zoek naar meer ruimte, daarvoor is in bestaande interactiemilieus geen plek en reguliere werklocaties bieden niet dezelfde 'vibe' als interactiemilieus.

Het is van belang te voorzien in de toenemende behoefte aan interactiemilieus, goed bereikbaar en nabij voorzieningen gelegen. Ook is het van belang om bedrijven die sterk in omvang groeien vanuit een interactiemilieu een geschikte vestigingsplek te kunnen (blijven) bieden. De behoefte aan interactiemilieus en reguliere bedrijventerreinen heeft onder andere met de levensfase van het bedrijf te maken. Voor startups, kleine bedrijven of zzp'ers zijn interactiemilieus belangrijk. Wanneer een bedrijf echter groeit kan de vraag na verloop van tijd veranderen naar een behoefte aan een meer regulier bedrijventerrein.

6.1.2 SPECIFIEKE BEDRIJVENLOCATIES

Bestaande werklocaties

Het is van belang om bestaande locaties optimaal te benutten. Hierbij kan worden gedacht aan herstructurering of transformatie naar een ander, meer up to date werkmilieu, zodat nieuwe ontwikkelingen op bestaande locaties gefaciliteerd kunnen worden. Veel verouderde, binnenstedelijke locaties worden getransformeerd of zijn in beeld voor verkleuring of transformatie. Zorgvuldigheid is hierbij echter wel geboden: niet alle werklocaties kunnen worden getransformeerd tot gemengde stedelijke milieus want voor economische activiteit blijft ruimte nodig en bepaalde activiteiten gaan niet eenvoudig samen met de functie wonen. Bestaande bedrijven hebben vaak een belangrijke lokale of regionale functie. Mede door de hiervoor geschetste technologisering hebben deze bedrijven dikwijls een uitbreidingsbehoefte. Voor de lokale

De Nieuwe Stad in Amersfoort ontwikkelt zich steeds verder tot een aantrekkelijk interactiemilieu

of regionale samenleving is het belangrijk dat aan deze behoefte tegemoet kan worden gekomen. Ook voorzien deze bedrijven in banen waarmee ze tegemoet komen aan een andere ambitie: iedereen aan het werk.

Nieuwe werklocaties

Utrecht is een kleine provincie met waardevolle natuur- en landschappen en met, naast de ruimte-vraag voor economische ontwikkeling, grote ruimteclaims vanwege de nog steeds grote woningbehoefte, de opgave op het gebied van energietransitie, klimaatadaptatie en bodemdaling en de mobiliteit. Ongebreideld uitbreiden van bedrijfsvestigingen is daarom niet mogelijk, tegelijkertijd dragen relatief grote ruimte vragende bedrijven in de industrie en logistiek bij aan de dynamiek van Utrecht.

Bij de locatiekeuze van eventuele nieuwe uitbreidingslocaties is een passende bereikbaarheid een belangrijk aspect, bijvoorbeeld logistiek langs (weg)transportassen en maakindustrie op goed ontsloten, specifieke werklocaties en diensten met name op binnenstedelijke/interactiemilieus in de nabijheid van knooppunten.

Daarnaast is de verwachting dat er voor noodzakelijke verplaatsing of nieuwvestiging van grote bedrijven (bijvoorbeeld in de logistiek en maakindustrie) ook extra ruimte nodig is. Voor nieuwe bedrijventerreinen is selectiviteit een voorwaarde: niet alle bedrijven kunnen zich zo maar in Utrecht vestigen, het gaat om die bedrijven die aantoon-

Kiezen voor 'L', geen XXL

Utrecht is een erg gewilde vestigingsplaats voor logistieke bedrijven door de centrale ligging en bereikbaarheid in Nederland. Er is echter weinig ruimte voor bedrijven beschikbaar en de bereikbaarheid staat onder druk, dus het gaat om het vinden van balans. Er zullen keuzes moeten worden gemaakt, ook met betrekking tot het faciliteren van de logistieke sector. Er zijn in Utrecht (met name op Lage Weide) weliswaar grootschalige/XXL-distributiecentra aanwezig, maar nieuwvestiging zal niet worden gefaciliteerd omdat deze vestigingen relatief weinig werkgelegenheid opleveren en relatief veel druk leggen op het verkeersnetwerk. En bovendien maken deze grootschalige vestigingen door het grote ruimtebeslag andere (logistieke) activiteiten onmogelijk. Slimme onderdelen van logistiek ('L'), zoals logistieke hubs aan randen van steden voor gebundelde leveringen aan de binnenstad, dragen juist bij aan een optimale benutting van het verkeersnetwerk. Daarop wil Utrecht zich profileren.

baar een meerwaarde opleveren voor de Utrechtse economie, denk aan het bieden van een gewenst segment werkgelegenheid of een gewenste aanvulling ter versterking van een bestaand cluster.

6.1.3 GOED FUNCTIONERENDE ARBEIDSMARKT EN AANTREKKELIJK WONEN

De bedrijven in Utrecht hebben verschillende typen werknemers nodig, ook op de lange termijn. Door met name de nieuwe opkomende technologieën is er een tekort aan hoogopgeleiden, maar ook aan praktijkgeschoolden die nieuwe technologieën kunnen toepassen in bijvoorbeeld de maakindustrie en logistiek. Hiervoor is het van belang dat voldoende aandacht is voor de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Ruimtelijk betekent dit in ieder geval dat de vestiging van relevante opleidingen waar dat gewenst is, bijvoorbeeld in de buurt van grotere clusters werkgelegenheid, waar mogelijk gefaciliteerd zou moeten worden. De onlangs opgerichte Technologieraad Regio Utrecht zet zich bijvoorbeeld in voor voldoende en adequaat gekwalificeerd arbeidspotentieel. 'Doeners' willen over het algemeen in eerste instantie een betaalbare woning, dichtbij het werk. 'Denkers' zoeken vaak een aantrekkelijke woonlocatie, bijvoorbeeld in of nabij hoogwaardige voorzieningen of juist in een rustige groene omgeving. Zij zijn veelal bereid om genoegen te nemen met een langere woon-werkafstand. Daarom is een voldoende en gevarieerd aanbod aan woningen en woonmilieus belangrijk voor de Utrechtse economie. Utrecht kent echter een uiterst gespannen woningmarkt: weinig aanbod, lange wachttijden voor sociale woningbouw, stijgende prijzen voor koopwoningen. Door op een slimme wijze voldoende en gevarieerde woonmilieus te positioneren, bijvoorbeeld ten opzichte van grotere werklocaties en in de nabijheid van goede OV-verbindingen, kan de toename van de pendel worden vermeden en het gebruik van OV worden gestimuleerd. Het aanbod op de woningmarkt houdt nauw verband met het kunnen aantrekken en behouden van werknemers. Het integraal benaderen van het vraagstuk is daarom belangrijk.

6.2 IN NATIONALE EN INTERNATIONALE NETWERKEN DE POSITIE VAN UTRECHT VERSTERKEN

Utrecht gebruikt haar positie in netwerken (regionaal, nationaal en internationaal) met bedrijven, kennisinstellingen en regio's om een toppositie te realiseren in life sciences, health en duurzaamheid. Zo wordt concreet bijgedragen aan de hiervoor beschreven eerste (in 2050 behoort Utrecht tot de internationale top op het gebied van life sciences, health, food en duurzaamheid) en derde ambitie (in 2050 blinkt Utrecht uit in slimme oplossingen op het gebied van mobiliteit en ruimtegebruik)

Toelichting

Regio's zijn steeds meer motoren van economische groei, ieder met hun eigen kenmerken en kwaliteiten. In Nederland zijn verschillende belangrijke economische kerngebieden, waaronder Utrecht, elk met hun eigen specialisaties. Zo onderscheidt Utrecht zich met een sterk cluster van bedrijven en instellingen in de gezondheidseconomie.

In REOS (Ruimtelijk Economische Ontwikkelstrategie) verband werkt Utrecht samen met de andere economische kerngebieden aan het versterken van de internationale concurrentiekracht van Nederland als geheel, maar ook van de regio's afzonderlijk. Denk aan het met elkaar afstemmen van investeringen in bereikbaarheid of het met elkaar keuzes maken waar grote voorzieningen

'landen'. Binnen REOS is het Utrecht Science Park (USP) benoemd als gezamenlijk door Rijk en regio te versterken toplocatie.*

Dat biedt kansen om de positie van Utrecht in life sciences, health en duurzaamheid te versterken. Een goed voorbeeld is de keuze om alle onderzoek en zorg naar kinderoncologie in Utrecht te concentreren (Prinses Maxima Centrum). Door goed samen te werken en af te stemmen met andere regio's wil Utrecht die kansen grijpen en een toppositie realiseren in life sciences, health en duurzaamheid.

* Ook het stationsgebied Utrecht CS (functiegemengd (zaken)centrum en XL-knooppunt) en Merwedekanaalzone (stedelijk transformatiegebied) zijn binnen REOS als gezamenlijk door Rijk en regio te versterken toplocaties benoemd.

6.2.1 UTRECHT PROFILEERT ZICH MET HEALTHY URBAN LIVING/ GEZOND STEDELIJK LEVEN⁶

Utrecht beschikt, met name aan de oostkant van Utrecht en op de heuvelrug, over relatief veel werkgelegenheid, instellingen en bedrijven in het gezondheidscluster: 'cure' en 'care'. Het Utrecht Science Park (USP) is een hotspot van kennis en bedrijvigheid op het gebied van de gezondheids-economie. Hier werken bedrijven, universiteiten, hogescholen en onderzoeksinstituten samen aan innovaties op het gebied van life sciences, health en duurzaamheid. Op De Hoef in Amersfoort, rondom de SOMT University, is op kleinere schaal eenzelfde clustering zichtbaar. Vanuit REOS (Ruimtelijk Economische Ontwikkelstrategie) richt de inzet zich op een betere bereikbaarheid en meer stedelijkheid en functiemenging zodat een goed interactiemilieu ontstaat.⁷ De aanwezigheid van een sterk gezondheidscluster alleen is niet uniek voor Utrecht, ook andere regio's beschikken over veel kennis en bedrijvigheid in health en life sciences. Wat Utrecht in deze uniek maakt, is dat zij op veel aspecten die raken aan life sciences en health goed scoort. Allereerst gaat het om de unieke segmenten binnen het Utrechtse gezondheids-kenniscluster; denk aan kinder-

oncologie (Prinses Maxima Centrum), maar ook aan de aanwezigheid van het 3D medlab waarmee schedels kunnen worden geprint.

Tenslotte heeft Utrecht een unieke woonomgeving: stedelijke gebieden die zijn omringd met natuur en landschap op korte afstand, waarbij stad en provincie inzetten op 'gezond stedelijk leven'. Het gaat dus om het totaalplaatje met HUL als overkoepelend uniek concept.

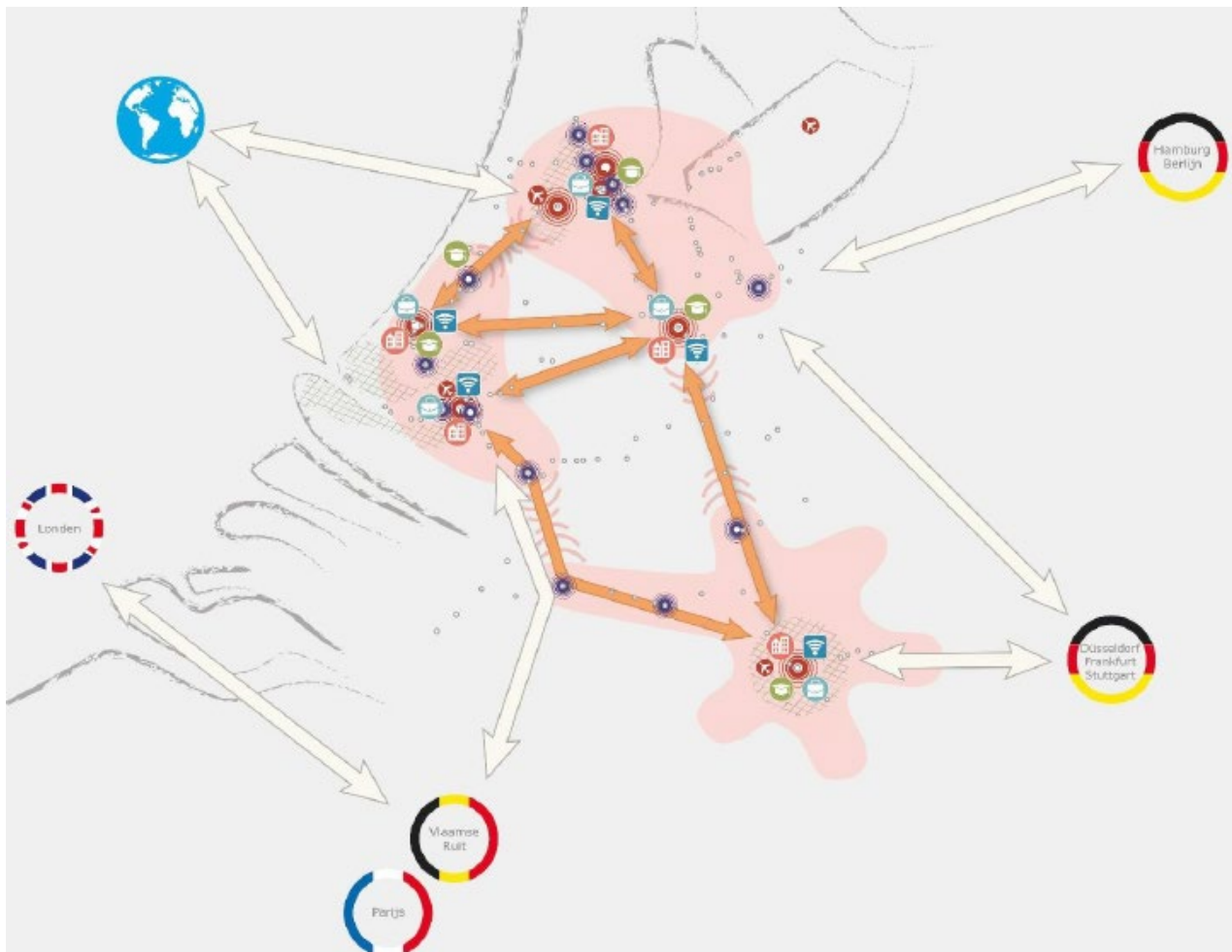
Utrecht scoort dus hoog op alle elementen van HUL, maar ze mist er ook enkele. Op die elementen is het van belang expertise en kennis in te vliegen van 'buiten'. Een goed voorbeeld is de beperkte aanwezigheid van bedrijven in de hoogtechnologische maakindustrie in Utrecht. Dit zijn belangrijke bedrijven om de ideeën voor HUL concreet in de praktijk te brengen. Andere regio's, zoals de Brainportregio, beschikken juist over een groot cluster aan hightechbedrijven. Door intensief met Brainport samen te werken, bijvoorbeeld op het gebied van de bereikbaarheid tussen beide regio's, kan Utrecht het HUL-concept versterken. Andersom kan Brainport dan profiteren van de Utrechtse kennis waarover zij zelf minder beschikt, bijvoorbeeld op het gebied van life sciences.

⁶ In de intentieovereenkomst REOS (2016) is het volgende opgenomen over de ruimtelijk-economische profielen binnen de Randstad en Brainport Eindhoven:

"Bij de metropoolregio Amsterdam denken we meteen aan internationaal zaken doen, Schiphol, de stad als broed- en testplaats van creatieve ideeën en de aantrekkingskracht op toeristen. De regio Utrecht richt zich met het Utrecht Science Park op 'life sciences', duurzaamheid en gezondheid (Healthy Urban Living). De metropoolregio Rotterdam Den Haag investeert in de 'next economy': de innovatie van de havenconomie, de nieuwe maakindustrie, greenports en de verbreding van Internationale stad van Vrede & Recht met Safety & Security (Den Haag). De technologisch hoogwaardige industrie en design zijn typerend voor de Brainport Eindhoven. Zo vullen de ruimtelijk-economische profielen van de stedelijke regio's elkaar in veel opzichten aan. Bovendien raken de drie regio's meer en meer met elkaar verbonden door de relaties die inwoners, bedrijven en instellingen met elkaar hebben."

⁷ Bron: intentieovereenkomst REOS (2016).

Figuur: 6.2 Toplocaties, knooppunten en netwerken in REOS

Bron: REOS, 2017

6.2.2 BEREIKBAARHEID IN NATIONALE EN INTERNATIONALE NETWERKEN VERBETEREN

Netwerken van bedrijven stoppen niet bij de provinciegrens. Bedrijven opereren steeds meer in internationale arena's. Dit maakt een goede nationale en internationale bereikbaarheid van Utrecht essentieel, niet alleen fysiek, maar ook digitaal.

Het is van belang om de bereikbaarheid van Utrecht intern en vanuit andere economische centra en omliggende werkgebieden te verbeteren. Utrecht is de draaischijf van Nederland en economische toplocaties als het Utrecht Science Park, Utrecht Centrum en op termijn de A12 zone maar ook Amersfoort centrum en FoodValley moeten bereikbaar blijven. Investeren in een op de toekomst toegerust OV-systeem is essentieel om Utrecht bereikbaar te houden.

6.2.3 GEZONDE LEEFOMGEVING

Een hoge kwaliteit van natuur en landschappen draagt bij aan de 'quality of life', een steeds belangrijker vestigingsplaatsfactor in de (inter) nationale locatie-/woonplaats- keuze van bedrijven en werknemers. Ze geven ook smoel aan Healthy Urban Living. In Utrecht zijn natuur en landschappen

overal dichtbij en van hoge kwaliteit. Het is van belang die kwaliteiten in stand te houden, daarbij rekening houdend met het toenemend bezoek aan natuur en recreatiegebieden. Tegelijkertijd wordt de bekostiging van natuur en recreatievoorzieningen door toenemende recreatieve druk een steeds groter vraagstuk. In dat kader vraagt bijvoorbeeld het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug aandacht voor de economische waarde van groen en bouwt zij aan een partnerprogramma om bedrijven medeverantwoordelijkheid te laten nemen voor instandhouding van deze unieke kwaliteiten.

6.3 SLIMME KEUZES IN MOBILITEIT

Met een systeemsprong in mobiliteit en slimme keuzes, technieken en combinaties wil Utrecht ook op lange termijn bereikbaar blijven en zich profileren als proeftuin voor slim ruimtegebruik en slimme mobiliteit. Deze lijn draagt bij aan alle vier voornoemde ambities.

6.3.1 BEREIKBAARHEID OP ORDE

De komende jaren zal flink worden geïnvesteerd in de bereikbaarheid van de regio Utrecht: de A27 krijgt een vergrote capaciteit en de Noordelijke Randweg Utrecht wordt opgewaardeerd. De bereikbaarheid

van het Utrecht Science Park wordt verbeterd als in 2019 de tramverbinding in werking treedt.

Gezien de in de komende decennia te verwachten groei in met name de regio Utrecht wordt in het programma U Ned en RRMA door rijk en regio samengewerkt aan oplossingen voor de bereikbaarheidsopgaven van Utrecht in de toekomst, in samenhang met de toekomstige woningbouw en economische ontwikkeling. Het gaat dan zowel om de bereikbaarheid van en naar locaties in de regio zelf, als om de verbindingen met omliggende regio's. Voor de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling is het uitgangspunt is dat eerst de binnenstedelijke mogelijkheden worden benut, alvorens over te gaan tot uitbreiding. Ook hiervoor zijn echter aanvullende investeringen in infrastructuur nodig.

6.3.2 DIGITALE BEREIKBAARHEID

De toepassing van smart technologie in allerlei voorwerpen, objecten en gebouwen door sensoren neemt toe. Ze leiden tot een samenhangende groei van dataverkeer, toepassingen van ICT voor dagelijks gebruik, bij bedrijven, overheden en kennisinstellingen. Daarbij is aandacht nodig voor risico's van het genereren en beschikbaar stellen van die technologie. Bedrijven en kennisorganisaties die bezig zijn met het ontwikkelen van 'smart city' toepassingen, hebben behoefte aan 'proeftuinen' om hun innovaties uit te testen. Bij voorkeur op plekken waar energie (stroom) en de mogelijkheid tot dataverkeer en internetcommunicatie (mobiel draadloos om via vaste verbindingen) aanwezig is (zoals lantaarnpalen). Digitale bereikbaarheid is ook van belang voor 'smart city' toepassingen. Door slimme technologieën en gebruik van data kunnen diensten ontstaan die slimme oplossingen bieden voor de maatschappelijke opgaven in stad en regio. Denk bijvoorbeeld aan het in goede banen leiden van verkeersstromen wat ten goede kan komen aan de veiligheid en de

milieukwaliteit, maar ook toepassingen op het gebied van afval (slimme containers) of burgerschap (direct melden van problemen in de omgeving). Smart of slim geldt hier ook voor mensen ('smart people'): aandacht voor human capital en de arbeidsmarkt.

Toelichting

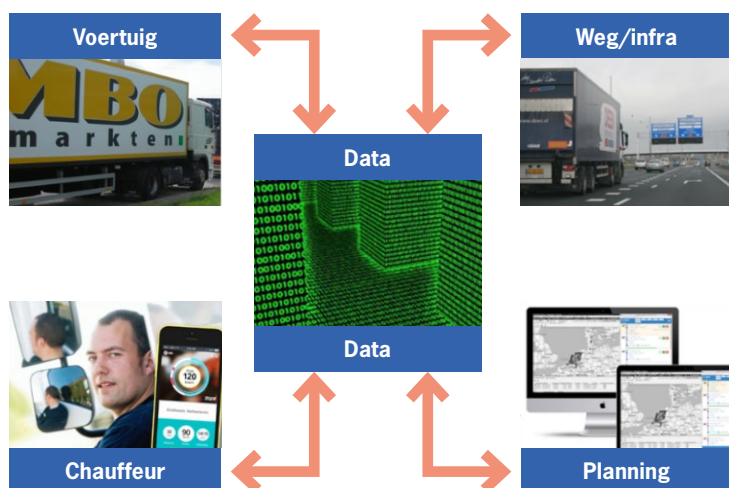
Utrecht is de snelst groeiende regio in Nederland. Bij een groeiend aantal inwoners en de ambitie om voor deze mensen ook werkgelegenheid te kunnen bieden, is een toename van het dagelijkse woon- werkverkeer onontkoombaar. Dat vraagt om een systemsprong in mobiliteit.

In de nieuwe economie draait het steeds meer om interacties, om elkaar ontmoeten om samen nieuwe concepten en diensten ontwikkelen. Dit is met name zichtbaar in de dienstensector, met haar vele, kleine, startende bedrijven in bijvoorbeeld IT en creatieve diensten. Zij zoeken vaak van begin af aan nadrukkelijk samenwerking op, met hun opdrachtgevers, maar ook met andere bedrijven. Dat vraagt om veel overleg en elkaar ontmoeten, op plekken die voor beide goed bereikbaar zijn en waar werken, wonen en ontmoeten samengaan, denk aan interactiemilieus. Op dat soort plekken vestigen zich dan ook steeds meer bedrijven.

Daarnaast dijen productieketens van bedrijven steeds verder uit en worden deze steeds complexer. Overal vindt een stukje ontwerp, productie, assemblage en reparatie plaats, in intensieve samenwerking tussen toeleveranciers, producenten en ondersteunende diensten zoals logistieke bedrijven. Ook de consument stelt hogere eisen: producten moeten steeds sneller en op ieder gewenst tijdstip kunnen worden (thuis)bezorgd. Transportbewegingen nemen door deze ontwikkelingen toe, tegelijkertijd is een goede bereikbaarheid voor bedrijven essentieel om hun positie in de productieketens te verstevigen.

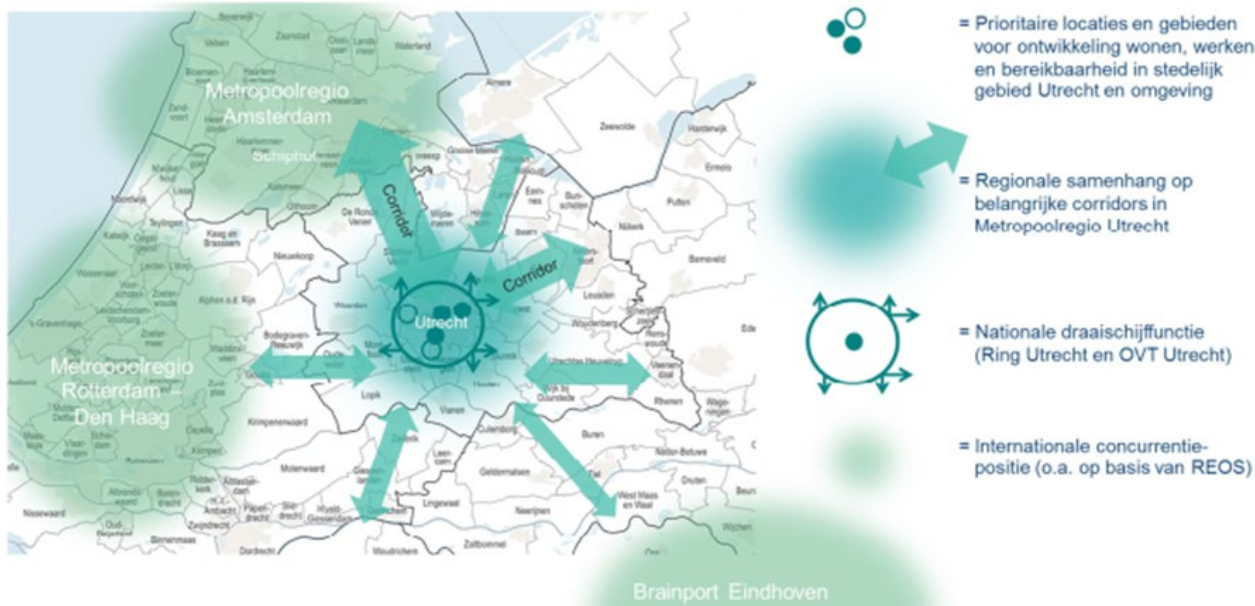
Met nieuwe, innovatieve interacties van data en systemen tenslotte kunnen slimme verbindingen worden gelegd zoals smart grids en slimme verkeerinstallaties. Een sterke fysieke en digitale bereikbaarheid faciliteert interacties van mensen, goederen, data en systemen. Ze leveren kansen op, die bijdragen aan innovaties en vernieuwing in de economie. Daarom wordt ingezet op het realiseren van slimme mobiliteit in Utrecht door in samenhang met werken en wonen een systemsprong in mobiliteit te realiseren en met de nieuwste slimme technieken en concepten een duurzaam mobiliteitssysteem met goede doorstroming te creëren.

Figuur 6.3 Smart mobility toepassingen

Bron: BCI, 2018

Figuur: 6.4 Geografische scope van het Programma U Ned: naar een samenhangende aanpak op meerdere schaalniveaus

Bron: Programmaplan U Ned

Deze ontwikkelingen vragen om een omgeving met digitale infrastructuur in de openbare ruimte (het stedelijk weefsel). Het is van belang, samen met bedrijven en kennisinstellingen, daar een gezamenlijke visie en strategie op te ontwikkelen. Dan gaat het onder meer om:

- De komst van 5G, eventueel in samenhang met de realisatie van een urban digital grid en urban collaboration platform te realiseren.
- Behoeftte aan data. Een 'data' verrijkend vestigings- en ondernemersklimaat voor slimme bedrijven die oplossingen willen vinden voor maatschappelijke, ecologische en economische vraagstukken met behulp van data en datasystemen en open data platforms voegt waarde toe. Real time data geeft een stimulans aan de dynamiek en innovatie bij bedrijven en zorgt voor potentiële banengroei. Voorbeelden zijn het ontwikkelen van apps voor mobiliteit, parkeren, energie, veiligheid, toerisme, retail, grote venues (denk aan stadion Galgenwaard) en publieksevenementen (Koningsdag). Met de real time data, gekoppeld aan andere beschikbare data (big data, ander databronnen) kunnen voorspellingen worden gedaan en mensen beter worden geïnformeerd en gestuurd. Dit geeft niet alleen plezier aan de gebruiker, maar kan bijvoorbeeld ook zorgen voor een betere crisisbeheersing door mensen in geval van een ramp eerder in veiligheid te brengen. Smart technologie die bijdraagt aan kwaliteit van leven voor zowel bewoner als bezoeker.

In FoodValley tenslotte wordt ook gewerkt aan 'smart'toepassingen in de agrarische sector.

6.3.3 MET SMART MOBILITY WERKEN AAN EEN BETERE BEREIKBAARHEID

Smart mobility oplossingen dragen bij aan een betere benutting van het verkeersnetwerk. Door de sterke groei in de provincie wordt het overall drukker. Op fietspaden, op de weg en in de trein, tram en bus. Dit resulteert in flinke knelpunten. Het huidige infrastructurele systeem loopt tegen zijn grenzen. Naast knelpunten op de doorgaande wegen zijn er ook knelpunten en wordt de druk op de mobiliteit ook groter in de binnensteden en kernen in Utrecht. Het vraagt om een combinatie van fysieke en niet-fysieke maatregelen. Met de bedrijven in logistiek en IT in Utrecht liggen er ook kansen om met smart mobility aan de slag te gaan. Daarop wil Utrecht zich inzetten.

Picnic is een voorbeeld van een online-boodschappenbezorger die op zeer innovatieve wijze met stadsdistributie bezig is. Een ander voorbeeld is Dynniq: een bedrijf dat zich bezighoudt met het realiseren en beheersen van intelligente infrastructuur en verkeerssystemen.

Anderzijds kan door woonwijken slim in te richten/ te herinrichten bijvoorbeeld de aflevering van pakketjes worden geoptimaliseerd. Ook op gebouwniveau liggen er kansen, denk aan de (her)inrichting van flatgebouwen als pakketkluizen. Picnic is een voorbeeld van een online-boodschappenbezorger die op zeer innovatieve wijze met stadsdistributie bezig is. Een ander voorbeeld is Dynniq: een bedrijf dat zich bezighoudt met het realiseren en beheersen van intelligente infrastructuur en verkeerssystemen.

6.4 SAMEN WERKEN AAN EEN DUURZAME, CIRCULAIRE ECONOMIE

Utrecht wil zich profileren als health hub en onder andere ruimte bieden voor duurzaamheidsoplossingen. Ook via deze lijn wordt een bijdrage geleverd aan alle vier voornoemde ambities.

6.4.1 RUIMTE VOOR HUL EN CIRCULAIR (WERKEN EN WONEN)

Om de ambities op het gebied van duurzaam en gezondheid daadwerkelijk in de praktijk te brengen, is het van belang dat er ruimtes zijn waar met experimenten in gezond en circulair aan de slag kan worden gegaan. Eenmaal succesvol is het belangrijk om ook opschaling mogelijk te maken. Afhankelijk van type activiteit, kan dit op bestaande werklocaties, bijvoorbeeld door met het hergebruik van reststromen regionale ketens te sluiten. Het kan ook in een 'nieuwe' stedelijke omgeving zoals een fieldlab op het USP, een getransformeerd fabriekspand als De Nieuwe Stad of een nieuwbouwlocatie zoals Utrecht Leidsche Rijn. Het is van belang dat fieldlabs goed bereikbaar zijn, zodat betrokken bedrijven, kennisinstellingen en inwoners goed met elkaar kunnen overleggen over de voortgang/ uitkomsten. Vooralsnog ligt bij circulaire economie de focus op de bouw- en demontagesector. Bij energietransitie is er naast werklocaties ook een enorme opgave bij de bestaande woningvoorraad. Woningen (bestaand en nieuw te bouwen) kunnen een grote bijdrage leveren aan de energietransitie. Bij het verduurzamen van woningen moet ook aandacht zijn voor het meteen levensloopbestendig maken om zo in te spelen op de vergrijzing. De verduurzaming van de woningvoorraad biedt economische kansen voor bedrijven en mogelijkheden om 'denkers' (bijv. ingenieurs) en 'doeners' (zoals installateurs) bij elkaar te brengen. Deelname van heel Utrecht is essentieel om goed op te kunnen schalen.

6.4.2 CIRCULAIR/ENERGIETRANSITIE INFRASTRUCTUUR

Het is van belang werk te maken van de energietransitie. Bedrijventerreinen en kantorenlocaties kunnen hieraan een grote bijdrage leveren. Er liggen niet alleen mogelijkheden om te voorzien in eigen energieconsumptie (denk aan duurzame

opwek met zonnepanelen op grote daken en betere isolatie om energiegebruik te verminderen). Ook hebben bedrijventerreinen en kantorenlocaties vaak een gunstige ligging aan de randen van steden waardoor ze mogelijk door opslag een schakelfunctie in het energienetwerk van de toekomst kunnen vervullen.

Toelichting

Veranderingen in de economie bieden kansen aan bedrijven en organisaties. Kansen om bijvoorbeeld nieuwe producten en diensten te ontwikkelen, de positie in bestaande markten te verbeteren of nieuwe markten te veroveren. De overgang naar een duurzame, circulaire economie is één van die kansen. De toename van het belang van 'gezond' in de maatschappij is een andere kans.

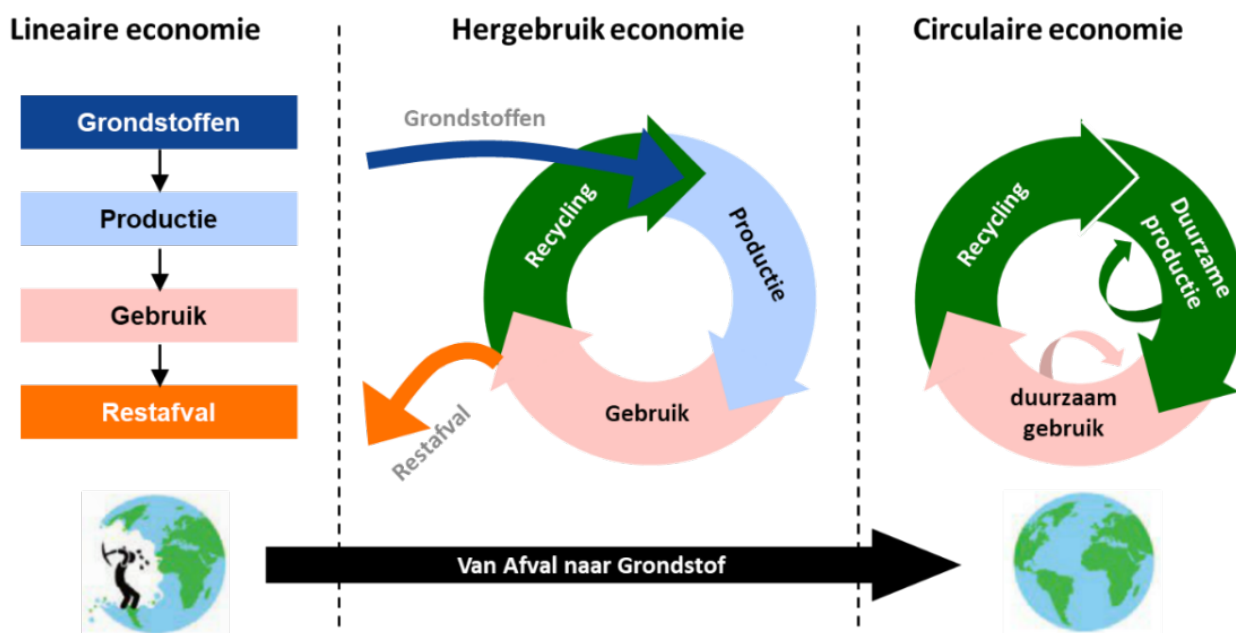
Bij 'circulair' en 'duurzaam' gaat het over de overgang van een lineaire economie (grondstoffen, productie, gebruik, restafval) naar een economie waarin afval grondstof is, denk aan het hergebruik van reststromen. Zo werken enkele bedrijven in Utrecht samen met de EBU om van kantoren 'grondstoffendepots' te maken, door de keten van inkoop, schoonmaak en afval slimmer in te richten.

Het betekent ook werk maken van de energietransitie en de bijbehorende regelgeving. Een voorbeeld is het 'Energie collectief Utrechtse bedrijven', een initiatief waarin bedrijven samenwerken om bedrijventerreinen in Utrecht te verduurzamen, zoals met zonnepanelen en betere isolatie van bedrijfshallen.

Bij 'gezond' gaat het over de toename van het belang van gezonde voeding, een gezonde leefstijl en een gezonde leefomgeving. Zo is er 'Livinglabair', een initiatief van de Universiteit Utrecht met bedrijven om de actuele luchtkwaliteit op het USP te monitoren met behulp van een innovatief en fijnmazig sensornetwerk. 'Circulair', 'duurzaam' en 'gezond' zijn dus brede thema's die alle bedrijven en organisaties aangaan en die alleen in samenwerking met elkaar in concrete initiatieven als economische kans kunnen worden benut. De visie zet daarom in op het versterken van synergie en samenwerking tussen bedrijven en organisaties, niet alleen in bestaande netwerken, maar ook met het opbouwen van nieuwe netwerken. En niet alleen binnen Utrecht, maar ook in relatie met andere regio's.

Figuur 6.5 Transitie naar circulaire economie

Bron: MVO Nederland, 2015

6.5 DÉ KEUZES VAN UTRECHT

Vanuit de hiervoor beschreven Strategielijnen, zijn dit de keuzes die Utrecht maakt:

Werkmilieus:

- Waar mogelijk het ruimtelijk faciliteren van (uitbreiding van) het **bestaande bedrijfsleven**;
- Aantrekkelijke **interactiemilieus** creëren, met een goed aanbod aan voorzieningen, goed ontsloten, nabij knooppunten;
- Specifieke bedrijvenlocaties:
  - Zorgvuldig omgaan met **bestaande bedrijvenlocaties**: sommige lenen zich goed voor transformatie naar een gemengd stedelijk

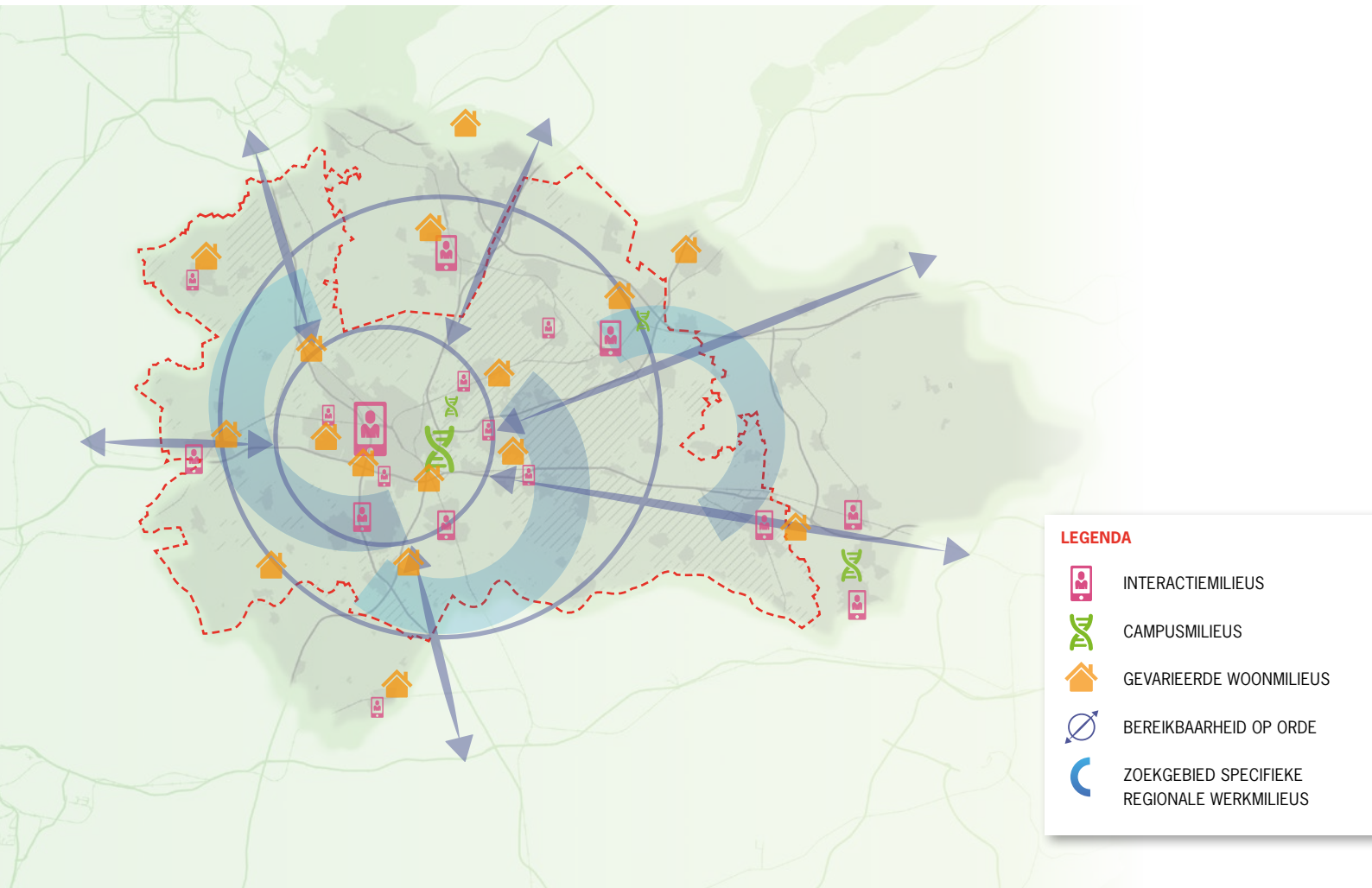
(interactie)milieu, maar er blijft ruimte nodig voor economische activiteiten die zich niet laten mengen. Blijvende aandacht voor herstructurering zodat de terreinen up to date blijven.

- Ontwikkelen van enkele grote **regionale werklocaties** op goed bereikbare plekken voor specifieke bedrijvigheid die een meerwaarde heeft voor de utrechtse economie (bijvoorbeeld maakindustrie en nationale distributie logistiek en niches in logistiek, maar geen expliciete ruimte voor groot-schalige (XXL) bedrijvigheid)

Bedrijventerreinen, zoals hier in Mijdrecht, blijven essentieel voor het functioneren van de Utrechtse economie

Figuur 6.6 de keuzes van de RESU

Innovatie en arbeidsmarkt:

- Versterken van **bestaande clusters** in kennis, diensten, logistiek en maakindustrie, onder meer op het gebied van de arbeidsmarkt. Fysiek betekent dit onder meer:
  - Ruimte bieden voor onderwijs en educatie (praktijkonderwijs) in de nabijheid van en zo mogelijk samen met de relevante bedrijven;
  - Ruimte bieden voor proeftuinen voor kleinschalige productie in stedelijk gebied: op die manier kunnen nieuwe technologieën sneller worden uitgetest en toegepast.

Mobiliteit:

Uitvoering van reeds in gang gezette capaciteitsvergrotingen van onder meer de Ring Utrecht en werken aan oplossingen voor bereikbaarheidsopgaven via het programma U Ned waarin door Rijk en regio wordt samengewerkt aan de bereikbaarheid van Utrecht, in samenhang met de toekomstige woningbouw en economische ontwikkeling. Het gaat dan zowel om de bereikbaarheid van en naar locaties in de regio zelf, als om de verbindingen met omliggende regio's;

Inzetten op slimme mobiliteit: enerzijds benutten van economische kansen die dit biedt voor bedrijven; anderzijds verbeteren van de bereikbaarheid van Utrecht.

Woon- en leefmilieu:

Het aanbieden van voldoende en gevarieerde woningen en woonmilieus, bij voorkeur op korte afstand van de grote werkgelegenheidslocaties (stedelijke regio's) en in de nabijheid van knooppunten. Waarborgen hoge kwaliteiten van natuur en landschappen als belangrijk onderdeel van het vestigingsklimaat ('quality of life'), maar ook als onderdeel van recreatie en toerisme.

7. UITVOERINGSAGENDA

7.1 INTRODUCTIE

In dit hoofdstuk komen de onderwerpen aan de orde die vanuit de visie en de strategie belangrijk zijn om de beoogde doelen ook te kunnen realiseren. Acties 'agenderen' is wat anders dan een uitvoeringsprogramma waarbij middelen, instrumenten en projecten zijn benoemd en 'begroot'. Het is niet onze intentie om een specifiek uitvoeringsprogramma aan de RESU te koppelen, dit ter voorkoming van een nog grotere complexiteit. Gekozen wordt om zo veel als mogelijk aan te sluiten bij al bestaande trajecten.

Doel van deze agenda is aan te geven wat er al gebeurt, waar kan worden aangehaakt, wat extra aandacht behoeft en waar kan worden versneld. Er vindt al uitvoering plaats via andere sporen: EBU, REOS, U Ned, het mobiliteitsprogramma, het ruimtelijk beleid, het uitvoeringsprogramma binnenstedelijke ontwikkeling, de kantorenaanpak, het traject van de provinciale Omgevingsvisie, U10, de Regio Amersfoort, FoodValley etc. In dit hoofdstuk wordt beoogd acties aan te reiken zoals die zijn genoemd in de vele discussies en zoals die uit eerdere studies en rapportages naar voren komen.

7.2 ROLVERDELINGEN

Het stimuleren van economische ontwikkeling is niet door een enkele partij, laat staan door een overheid zoals provincie, te bewerkstelligen. Iedere partner kan, vanuit z'n eigen rol en verantwoordelijkheid, bijdragen. De rol van de overheid, en ook de provincie, is daarin veelal voorwaardenscheppend, maar wel heel divers.

In het verlengde van hetgeen hiervoor is aangegeven wil de provincie wil graag aansluiting zoeken bij de uitvoeringsagenda's of programma's van de regionale samenwerkingsverbanden, de EBU, OMU en andere partijen. Op veel onderwerpen kan ook het Rijk een rol van betekenis spelen.

Rol provincie

Samen met partners geeft de provincie uitvoering aan de Strategie. Als initiatiefnemer voor de Ruimtelijk-economische Strategie wil zij daarbij een coördinerende rol vervullen. Iedere partner kan bijdragen vanuit z'n eigen rol en verantwoordelijkheid.

De provincie heeft in dit kader een aantal rollen en verantwoordelijkheden die zij kan inzetten:

- een verbindende rol in de zin van partijen bij elkaar brengen, bijvoorbeeld in het kader van kennisdeling;
- een initiërende, stimulerende of enthousiasmerende rol daar waar het gaat om nieuwe ontwikkelingen, bijvoorbeeld in de vorm van (het ondersteunen van) pilots;
- een formele rol op het gebied van omgevingsbeleid (w.o. ruimte en mobiliteit).

Relevante onderdelen uit deze Strategie kunnen worden ingebracht in het proces van totstandkoming van de provinciale Omgevingsvisie.

Maar ook in het overleg met het Rijk over de Nationale Omgevingsvisie en toekomstige investeringen in infrastructuur en ruimte (BO MIRT).

7.3 AANHAKEN WAAR MOGELIJK, VERNIEUWEN EN VERSNELLEN ALS HET MOET

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven waar de regio vandaan komt, wat de trends zijn, wat Utrecht als economische regio wil zijn en hoe ze daar wil komen.

In deze paragraaf worden concrete acties beschreven die op korte en middellange termijn kunnen bijdragen aan het ten uitvoer brengen van de strategie. Startpunt is niet nul, er gebeurt al heel veel. In onderstaand overzicht wordt dit aangegeven. De komende tijd wil de provincie samen met haar partners in gesprek over deze agenda, om te komen tot afspraken over samenwerking en afstemming van de genoemde onderwerpen en bijbehorende acties. Deze agenda heeft een dynamisch karakter: aan de hand van nieuwe inzichten en actualiteiten kunnen acties worden toegevoegd, en minder relevante of reeds afgeronde acties zullen van de agenda worden afgevoerd.

7.4 AGENDA- ACTIES

7.4.1 STERK MAKEN WAT STERK IS

7.4.1.1 Aantrekkelijke interactiemilieus

Uit de analyse blijkt dat steeds meer bedrijven zich vestigen buiten de 'traditionele' werklocaties. Daarbij gaat het niet alleen om 'diensten' en kantoorachtige werkgelegenheid, ook 'schone' industrie kan zich mengen met wonen. Belangrijk is wel dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen start ups (prima te huisvesten in interactiemilieus) enerzijds en scale ups en bedrijven die verder doorgroeien anderzijds. Ook voor deze bedrijven zal afdoende ruimte beschikbaar moeten zijn.

WAT	WIE
Verkennen (potentiële) mogelijkheden locaties voor interactiemilieus: goed bereikbaar, nabij knooppunten en voorzieningen	Provincie Utrecht (o.a. Omgevingsvisie) Gemeenten/Regio's
Verkennen mogelijkheden locaties t.b.v. doorgroei bedrijven uit interactiemilieus	Provincie Utrecht (o.a. Omgevingsvisie) Gemeenten/Regio's

7.4.1.2 Specifieke bedrijvenlocaties

Een helder uitgangspunt bij de visie is het versterken van bestaande krachtige clusters. Dit heeft ook een ruimtelijke component. Uit de analyses kwam naar voren dat er een gebrek is aan uitbreidingsruimte.

WAT	WIE
Onderzoeken of en hoe bestaande, lokale bedrijven waar mogelijk gefaciliteerd kunnen worden in hun uitbreidingsbehoefte	Provincie (o.a. Omgevingsvisie) Gemeenten/regio's
Zoeken naar mogelijke locaties voor specifieke bedrijventerreinen: regionaal, goed bereikbaar, bij voorkeur 1 aan westkant en 1 aan oostkant van de provincie.	Provincie (o.a. Omgevingsvisie) Gemeenten/regio's
Visie op bestaande werklocaties: Vitaal houden van bestaande bedrijventerreinen en kantorenlocaties, wees kritisch bij functieverandering	OMU Provincie Utrecht Gemeenten/regio's
Verkennen mogelijkheden voor verdichten en vermengen, o.a. t.b.v. proeftuinen voor kleinschalige productie in gemengde milieus/nabij stedelijke centra	Provincie Utrecht Gemeenten/Regio's

7.4.1.3 Goed functionerende arbeidsmarkt en aantrekkelijk wonen

Een aanbod van voldoende en gekwalificeerd personeel is belangrijk voor het functioneren van de economie. Naast aandacht voor een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, Daarbij hoort een aantrekkelijk woningaanbod voor zowel de denkers als de doeners. Door een ontoereikend woningaanbod dreigen bedrijven zich deels elders te vestigen, omdat er geen woonruimte is voor hun medewerkers. Daarnaast leidt dit tot meer pendel en over een grotere afstand, met nadelige effecten tot gevolg. Nieuwe woon- en werklocaties- zouden beter op elkaar aan moeten sluiten.

WAT	WIE
Accommoderen van de woningbehoefte, zoveel mogelijk binnenstedelijk, in de nabijheid van knooppunten. Hierbij ook oog voor de verschillende woonwensen van de verschillende typen medewerkers	Provincie Utrecht (o.a. Omgevingsvisie) Gemeenten/Regio's
De Technologieraad regio Utrecht zet zich in voor voldoende gekwalificeerd technologisch arbeidspotentieel, ook voor de toekomst	Provincie Utrecht Gemeenten/Regio's Werkgevers/werknemers Onderwijs
Verkenning van de wensen en kansen voor wat betreft het ruimtelijk faciliteren van de veranderende vraag naar kwalificaties op de arbeidsmarkt, bv. door het huisvesten van opleidingen op of nabij werklocaties	Provincie Utrecht Gemeenten/Regio's Onderwijsinstellingen Bedrijfsleven

7.4.2 IN NATIONALE EN INTERNATIONALE NETWERKEN DE POSITIE VAN UTRECHT VERSTERKEN

7.4.2.1 Utrecht profileert zich met Healthy Urban Living (HUL)

De regio Utrecht richt zich met het Utrecht Science Park op 'life sciences', duurzaamheid en gezondheid (Healthy Urban Living). Het betreft hier vooral het neerzetten van deze key elements van de visie. Ankerpunt van innovaties vertaalt zich ook naar de wens om een HUL-regio van formaat te zijn. Onderstaand een aantal acties met daarbij ook de partijen die aan zet zijn.

WAT	WIE
In REOS verband wordt de Regio Utrecht gepositioneerd als toplocatie voor life sciences, duurzaamheid en gezondheid en worden verbindingen gelegd met andere regio's in Nederland om HUL te versterken op die segmenten die Utrecht niet zelf in huis heeft	Provincie Utrecht U10 Gemeente Utrecht
Onderzoeken wat er versterkt kan worden of aangevuld moet worden om HUL nog verder in praktijk te brengen	Provincie Utrecht EBU Gemeenten/regio's Kennisinstanties Bedrijfsleven
Er is een Propositie opgesteld om Utrecht te profileren als de regio voor Healthy Urban Living	Provincie Utrecht EBU Gemeenten/regio's (FoodValley) Kennisinstanties Bedrijfsleven
Onderzoek naar de mogelijkheden voor doorontwikkeling EBU tot een organisatie waarbij fondsen en capaciteit kunnen worden ondergebracht teneinde het Utrechtse ecosysteem te versterken	Provincie Utrecht EBU Gemeenten/regio's (FoodValley) Kennisinstanties Bedrijfsleven

7.4.2.2 Bereikbaarheid in nationale en internationale netwerken verbeteren

Utrecht is centraal gelegen en heeft goede verbindingen, zowel nationaal als internationaal. Echter, door de groeiende mobiliteit staat de bereikbaarheid in Utrecht onder druk. Het gaat dan zowel om de wegen als om het openbaar vervoer. Een goede bereikbaarheid van Utrecht is een noodzakelijke voorwaarde om het vestigingsklimaat op peil te houden, om bedrijven aan te trekken en te behouden en om de regio ook internationaal op de kaart te houden. Om met name de bereikbaarheid van de economische kerngebieden zoals het USP en Utrecht centrum in de toekomst te kunnen garanderen is een systemsprong nodig in het openbaar vervoer. In het programma U Ned werken Rijk en Regio daar samen aan.

WAT	WIE
Verbeteren bereikbaarheid Utrecht vanuit en naar andere economische centra in Nederland	Rijk REOS Provincie Utrecht Gemeenten/Regio's
Verbeteren bereikbaarheid economische kerngebieden (w.o. USP) vanuit woon- en werkgebieden, via weg en OV	Rijk Provincie Utrecht U10, FoodValley en Regio Amersfoort (o.a. via U Ned)
(nieuwe) economische activiteiten passend ontsluiten, bv. arbeids- en/of bezoekers intensieve activiteiten zoveel mogelijk bij knooppunten	Provincie Utrecht (o.a. Omgevingsvisie) Gemeente/regio's

7.4.2.3 Gezonde leefomgeving

Een gezonde leefomgeving is een essentieel onderdeel van ons vestigingsklimaat. Daarom is het voor de toekomst van de Utrechtse economie van belang dat deze leefomgeving zoveel als mogelijk worden geborgd en waar mogelijk versterkt. Omdat Utrecht groeit, groeit ook de behoefte aan rust en recreatie-mogelijkheden in de groen in en om de stad.

WAT	WIE
Waarborgen van de kwaliteit en beleefbaarheid van natuur en landschap	Rijk Provincie Utrecht (o.a. Omgevingsvisie) Gemeenten/Regio's Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.
Waarborgen gezond stedelijk leven (Healthy Urban Living)	Provincie Utrecht (o.a. Omgevingsvisie) Gemeenten/Regio's

7.4.3 SLIMME KEUZES IN MOBILITEIT

7.4.3.1 Bereikbaarheid op orde

Zie ook onder 7.4.2.2.

WAT	WIE
Samen werken aan oplossingen bereikbaarheidsopgaven: transportassen, knooppunten. (waaronder U Ned en RRMA)	Rijk Provincie Regio's Gemeenten Bedrijfsleven

7.4.3.2 Digitale bereikbaarheid

Naast fysieke bereikbaarheid, gaat het ook meer en meer gaat het ook om digitale bereikbaarheid (in een wereld waarin we toegroeien naar 5G, mobiele laadpalen etc.). Dit is ook van belang voor nieuwe, 'slimme' oplossingen.

WAT	WIE
Stimuleren dat de digitale bereikbaarheid op orde wordt gemaakt, zowel in de stad als bij de nieuwe interactiemilieus en reguliere werklocaties, door aan te haken bij de Roadmap Next Economy en landelijke trajecten zoals topsectorenbeleid Dit is een randvoorwaarde voor de ontwikkeling van innovatieve diensten op het gebied van HUL, zoals smart mobility en smart city (7.4.3.3.).	Provincie Gemeenten en regio's

7.4.3.3 Smart mobility als economische kans benutten

Smart Mobility concepten kunnen de regio Utrecht verder helpen op het gebied van bereikbaarheid en profilering als 'gezonde' regio. Ook liggen er economische kansen, met name op het gebied van mobiliteitsmanagement, bijvoorbeeld andere vormen van reizen stimuleren (meer met OV, anders reizen gedeeld reizen etc). Daarnaast liggen er kansen voor toepassing op het gebied van stadsdistributie, bijvoorbeeld de bevoorrading van binnensteden.

WAT	WIE
Projecten en pilots op het gebied van Smart mobility stimuleren	Provincie Utrecht Gemeenten/regio's Bedrijfsleven Kennisinstanties EBU
Bestaande (succesvolle) initiatieven zoals bouwhub bij Utrecht Lage Weide meer de ruimte geven om op te schalen	Provincie Utrecht Gemeente Utrecht Bedrijfsleven EBU
Overslagpunten aan randen van steden en kernen inrichten voor gebundelde beleving binnensteden en kernen.	Provincie Utrecht Gemeente Utrecht Bedrijfsleven

7.4.4 SAMEN WERKEN AAN EEN DUURZAME, CIRCULAIRE ECONOMIE

Een 'gezonde' economie betekent ook dat je investeert in duurzaamheid, energietransitie en circulaire economie. Dit vraagt om specifieke vestigingsmilieus.

7.4.4.1 Ruimte voor HUL en circulair

Voor een circulaire keten biedt het vaak voordelen dat bedrijven die elkaars reststoffen verwerken in elkaars nabijheid zijn gehuisvest.

WAT	WIE
Verkennen waar, op welke bestaande werklocaties het sluiten van regionale ketens mogelijk is en wie en wat daarvoor nodig zijn. Utrecht focust zich vooralsnog op de bouw- en demontagesector.	Provincie Utrecht (o.a. op te stellen visie werklocaties) Gemeenten/Regio's EBU
Verkennen waar kan worden geëxperimenteerd met fieldlabs, goed bereikbaar, nabij knooppunten in een stedelijke omgeving	Provincie Utrecht Gemeenten/Regio's EBU

7.4.4.2 Circulair/energietransitie infrastructuur

De provinciale ambitie is om in 2040 energieneutraal te zijn. Om dit te bereiken, zijn nog veel investeringen nodig, bijvoorbeeld in de bestaande woningvoorraad en bedrijfspanden. Naast de maatschappelijke noodzaak biedt deze transitie ook economische kansen.

Net zoals andere functies in het stedelijk gebied kunnen ook de werklocaties een rol spelen in de energie-opwekking: enerzijds door het plaatsen van bv. zonnepanelen en windmolens, anderzijds door het vervullen van een 'schakelfunctie', bv. in de vorm van decentrale opslag en distributie van opgewekte energie.

WAT	WIE
Onderzoek welke werklocaties een rol kunnen vervullen in het energienetwerk (opslag duurzame energie aan randen van steden)	Provincie Utrecht Gemeenten/Regio's Bedrijfsleven

7.4.5 AFSLUITEND

De in deze RESU aangegeven keuzes vormen feitelijk ook actiepunten die we vanuit een ruimtelijk economische bril willen meegeven aan andere trajecten, waaronder de provinciale Omgevingsvisie.

Nogmaals wordt herhaald dat in deze uitvoeringsagenda acties beschreven zijn die op korte of middellange termijn kunnen bijdragen aan het ten uitvoer brengen van de strategie. Deze agenda is zeker niet volledig en moet gezien worden als een momentopname, een aanzet tot verdere samenwerking. De komende tijd wil de provincie samen met haar partners (gemeenten/regio's, bedrijfsleven en kennisinstellingen) in gesprek over deze samenwerking en de wijze waarop we (al of niet) uitvoering geven aan de acties.

Provincie Utrecht, November 2018

Deze Ruimtelijk-economische Strategie is opgesteld onder begeleiding van een ambtelijke projectgroep waaraan vertegenwoordigers de U10, de Regio Amersfoort, de regio FoodValley en de provincie hebben deelgenomen. In opdracht van de provincie Utrecht heeft Voor Buck Consultants International dit project ondersteund met inhoudelijke expertise en procesmatige en organisatorische inbreng.

Voorts hebben (vertegenwoordigers van) de volgende organisaties inbreng geleverd:

Abn Amro Lease, AV Brothers, BASF, Be Bright, Bedrijven vereniging Oudewater, Bedrijvenvereniging Montfoort, Bedrijvenvereniging Utrecht West, BEL combinatie, Ben Becker, Berenschot, Birch Consultants, Bouwend Nederland, Catanea bedrijfsmakelaars, CBRE, CTU, Danone, DHL, Cargohopper, De Rooij, Dorrestijn transport, DWVDO, EBU, ERAC, Eurotape, EVO, Fixiebrothers, FME, Foodvalley, Gemeente Amersfoort, Gemeente Baarn, Gemeente Barneveld, Gemeente Bunnik, Gemeente Bunschoten, Gemeente De Bilt, Gemeente De Ronde Venen, Gemeente Eemnes, Gemeente Hilversum, Gemeente Houten, Gemeente IJsselstein, Gemeente Leerdam, Gemeente Leusden, Gemeente Lopik, Gemeente Montfoort, Gemeente Nieuwegein, Gemeente Nijkerk, Gemeente Oudewater, Gemeente Renswoude, Gemeente Rhenen, Gemeente Soest, Gemeente Stichtse Vecht, Gemeente Utrecht, Gemeente Utrechtse Heuvelrug, Gemeente Veenendaal, Gemeente Vianen, Gemeente Wageningen, Gemeente Wijk bij Duurstede, Gemeente Woerden, Gemeente Woudenberg, Gemeente Zederik, Gemeente Zeist, Genmab, HKU, Hogeschool Utrecht, Impuls Lage Weide, Invest Utrecht, IO research, Kamer van Koophandel, Kiremko, KPN, KVK, Landgoed Zuylestein, LVB Networks, Made in the middle, Metaalunie, Ministerie BZK, Ministerie EZK en LNV, Ministerie I&W, MKB Midden Nederland, Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug, Neo Observatory, Nexa Velo Advocaten, Nextdent, Nijenrode Business Universiteit, OKW, Ondernemend Harmelen, Ondernemerskring Woerden, Ondernemersvereniging Lopik, OSV Stichtse Vecht, Picnic, PBL, Platform bedrijven Utrecht West, Poonawalla Science Park, Port of Utrecht, Post NL, Provincie Brabant, Provincie Utrecht, Rabobank, REBM Makelaars, Regio Amersfoort, Regio Food Valley, Regio Gooi- en Vechtstreek, Rienstra beleidsonderzoek en beleidsadvies, Smurfit, Soesterzakenkring, Somt university campus, Stichting Soest Duurzaam, Technet, Thunderbuild, TLN, TNO, Topstukken, Tribes, Twijnstra Gudde, U10, Universiteit Utrecht, USP, Utrecht Inc, Utrecht marketing, Vereniging Deltametropool, VIB de Ronde Venen, VIHJ, VNO/NCW, VolkerWessels, WUR, Ziggo